

CUMHURİYET DÖNEMİNİN ÖNCÜ BİR SANAYİ KURULUŞU: İZMİT SELÜLOZ VE KÂĞIT FABRİKALARI MÜESSESESİ (1936-1960)

Nadir YURTOĞLU*

ÖZ

Bu araştırmada Cumhuriyet döneminin öncü bir sanayi kuruluşu olan İzmit selüloz ve kâğıt fabrikaları müessesesinin tesisi ve üretim faaliyetleri ile bunun ekonomiye olan yansımaları ele alınmıştır. Konu, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) döneminde Türkiye’de kâğıt üretimi faaliyetleri (1936-1950); Demokrat Parti (DP) döneminde Türkiye’de kâğıt üretimi çalışmaları (1950-1960) ile sınırlandırılmış ve bu başlıklar etrafında incelenmiştir. İzmit selüloz ve kâğıt fabrikalarının üretim faaliyetleri ve bu faaliyetlerin ekonomiye olan yansımaları incelenirken sayısal veriler üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Araştırmanın konusu hakkında literatürde bulunan eksiklikler birincil kaynaklardan faydalanılması yoluyla giderilmiştir. Çalışmanın konusu incelenirken dönemin Türkiye’si ile dünyadaki kâğıt ve selüloz sanayi alanında yaşanan gelişmeler karşılaştırmalı biçimde verilerek değerlendirmelerde bulunulmuştur. Kâğıdın kullanılması bir ülkenin medeniyet seviyesi ile kalkınma ve gelişmişliğinin önemli bir göstergesi olması nedeniyle bu konuya eğilmeyi uygun bulduk. Çalışmada elde edilen sonuç şudur. 1936 yılında kurulan ilk kâğıt fabrikası ve akabinde kurulan diğer kâğıt ve selüloz fabrikaları ile kâğıt üretimi ve çeşidi her geçen yıl artırılmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası ülkede nüfus artışı ile birlikte kâğıt tüketiminin yüksek seviyelerde seyretmesi mevcut fabrikaları genişletme ve ıslah çalışmalarını da zorunlu hale getirmiş, tesislerin modernleştirilmesinin temin edilmesi sayesinde kâğıt üretimi daha da artırılarak milli ekonomiye katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kâğıt, Kâğıt Sanayi, Mehmet Ali Kâğıtçı, İzmit Kâğıt Fabrikaları, SEKA

* Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, E-posta: nyurtoglu@kastamonu.edu.tr

**A PIONEERING INDUSTRIAL ENTERPRISE IN
REPUBLICAN PERIOD:
IZMIT CORPORATION OF CELLULOSE AND PAPER
FACTORIES (1936-1960)**

ABSTRACT

This study deals with the establishment and manufacturing activities of Izmit Corporation of Cellulose and Paper Factories, a pioneering industrial enterprise of the Republican period, as well as its effect on economy. The subject was limited to paper production activities in Turkey during the Republican People's Party (CHP) period (1936-1950) and paper production activities in Turkey during the Democrat Party period (1950-1960). The subject was handled under these titles. Evaluations are based on numerical data concerning the production activities of Izmit Corporation of Cellulose and Paper Factories and its effect on economy. The gaps in the literature on the subject of the study were eliminated through use of primary sources. The analysis involves comparison between the developments regarding paper and cellulose industry in Turkey and in the world during the above-mentioned period. The use of paper is an important indicator of a country's civilization level, progress and development; hence, the present study zeros in on this subject in particular. The results of the study are as follows: paper production and variety were increased with the first paper factory established in 1936 and the other subsequent paper and cellulose factories each year. Due to increase in population in the aftermath of the World War II, paper consumption was high, which made it compulsory to extend and improve the current factories. After the modernization of the companies, paper production was increased, and it made contributions to national economy.

Keywords: Paper, Paper Industry, Mehmet Ali Kâğıtçı, Izmit Paper Factories, SEKA

Giriş

Bitkisel liflerden yola çıkılarak ilk kâğıdın M.S. 105 yılında Çin'de Lei Yang kentinde Ts'ai Lun adında bir memur tarafından icat edildiği kabul edilirse de söz konusu tarihin kesin olmadığı, MS 105 yılının tarihlenmiş bir belgeden kaynaklandığı, bu tarihten önce de Çin'de kâğıdın üretildiği çeşitli kaynaklarda belirtilir.¹ Ts'ai Lun ağaç kabuklarını, eski balık ağlarını ve

¹Uygur Kocabaşoğlu ve Diğerleri, **SEKA Tarihi, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi**, SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, İzmit, 1996, s. 8.

çeşitli bitkileri uzun süre kaynatıp bir havan içinde döverek ortaya çıkardığı hamuru kumaş bir elek üzerinden geçirerek elde ettiği levhayı açık havada kurutup kâğıdı üretmiştir. Kâğıt yapımı MS 150 yılında Tso Tzu-yi tarafından geliştirilmiştir.²

Kâğıdın beşiği olarak bilinen Doğu Asya'da, Çin kendirinden çıkarılan lifli hücreler ilk kâğıt imalinde kullanılırken, Çin ısırganı ile kâğıt dutunun kabukları sonradan üretime dâhil edilmiştir. Uzakdoğu'daki gelişmelerden habersiz olarak Amerika'da hüküm süren Mayaların kâğıt üretiminde *Agave Americana* ve *Morus Niger* bitkilerinden faydalandığı görülür. Japon kâğıtçılar ise kendi ülkelerinde yetişen *Mitsumata* elyafından istifade etmiştir. Semerkant'tan Endülüs'e Irak'tan Mısır'a kadar kurulan bütün Kâğıthanelerde, pamuk, keten, kendir elyafından dokunmuş kumaşların paçavraları ile halat, ağ, çuval eskileri kâğıt imalinde yararlanılırken Avrupa'da paçavra kullanılmaya başlanmıştır.³

Kâğıdın dünyaya açılma süreci incelendiğinde, İpek Yolu'nu izleyerek Orta Asya, İran ve tüm Arap âlemine, XI. yüzyıldan itibaren ise, Araplar vasıtasıyla İspanya ve İtalya üzerinden Avrupa'ya yayılma istidadı göstermiştir. Meta ve üretim tekniği açısından bu maddenin inkişafı Avrupa'da kapitalizmin gelişmesine paralel olarak ortaya çıkmıştır.⁴

Osmanlı Devleti'nin çeşitli dönemlerinde ise farklı vilayetlerde kâğıt üreticiliği konusunda girişimlerde bulunulduğu görülür. Amasya'da XV. yüzyıl başlarında bir Kâğıthane'nin varlığına dair bazı kayıtlar yer alır. Bunun yanı sıra İstanbul'un fethinden sonra bugün Kâğıthane olarak bilinen semtte Bizanslılardan kalma bir kâğıt imalathanesinin var olduğu anlaşılır. Ayrıca, Bursa'da XV. yüzyılda, Yalova'da VIII. yüzyılın ortalarında birer kâğıt imalathanesinin tesis edildiği, İstanbul'un Kâğıthane semtinde III.

²Cemal Ateşmen, "Kâğıdın Menşei ve Rolü", **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 5, Sayı: 105, Yıl: 5, 1 Mayıs 1944, s. 22; Uygur Kocabaşoğlu, "Yazı Malzemelerinin ve Kâğıdın Evrimi", **Basın ve Yayın Yüksekokulu Yıllık 1979-1980**, A.Ü. S.B.F. Basın ve Yayın Yüksekokulu Yayınları, Ankara, 1981, s. 107; Emre Dölen, **Dünyada ve Türkiye'de Kağıtçılığın Tarihçesi**, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2015, s. 16.

³Mehmet Ali Kâğıtçı, "Kâğıt Nasıl Yapılır?", **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 7, Sayı: 80, Yıl: 4, 16 Nisan 1943, s. 4.

⁴Uygur Kocabaşoğlu ve Diğerleri, **SEKA Tarihi, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi**, SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, İzmit, 1996, s. 9.

Selim (1761-1808), zamanında bir kâğıt fabrikasının faaliyet gösterdiği belgelerde yer almıştır.⁵

İlerleyen süreçte İstanbul'da 19. yüzyıl başlarında 14 Mart 1804'te kurulmuş ve Nisan 1832 tarihine kadar varlığını etkin bir şekilde sürdürmüş Hünkâr İskeleyi (Beykoz) Kâğıt Fabrikası vardır. Aynı yüzyılın ortalarına doğru 1846 yılında İzmir'de başka bir kâğıt fabrikasının faaliyete geçtiği görülür. 19. yüzyılın sonlarında ise II. Abdülhamit'in (1842-1918) desteğiyle 14 Eylül 1886'da tarihli bir imtiyaz name ile tesis edilen diğer bir fabrika, Hamidiye Kâğıt Fabrikasıdır. Osmanlı Devleti zamanında kâğıt imalatı konusunda yapılan bu ciddi girişimlere rağmen Avrupa kâğıt üreticilerinin amansız rekabeti karşısında bir sonuç alınmamıştır.⁶

1.Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Döneminde Türkiye'de Kâğıt Üretimi Faaliyetleri (1936-1950)

1.1.İzmit I. Kâğıt Fabrikasının Kuruluşu ve Üretim Çalışmaları

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkede kâğıt üretimi olmadığı için bu ihtiyaç ithalatla giderilmiş, ithal edilen kâğıtları işleyen küçük de olsa bir kâğıt imalatı sektörü varlığını sürdürmüştür.⁷ Erken Cumhuriyet döneminde kâğıt üretimi ile ilgili özel ve kamusal alanda bir takım girişimlerde bulunulmuşsa da bu teşebbüslerden sonuç alınmamıştır.⁸

⁵Uygur Kocabaşoğlu ve Diğerleri, **SEKA Tarihi, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi**, SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, İzmit, 1996, s. 18-20; Emre Dölen, **Dünyada ve Türkiye'de Kâğıtçılığın Tarihçesi**, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2015, s. 259-273; Emre Dölen, **Çin'den Kocaeli'ne Kâğıdın Öyküsü**, 2. Basım, SEKA Kâğıt Müzesi Yayınları, Kocaeli, 2015, s. 63-68; Osmanlı Devleti'nde kâğıt üretimi konusunda yapılan bu girişimlere rağmen 1891-1892 yıllarında ithal edilen kâğıt ve sigara kâğıdının maddi değeri 293 bin ton iken bu rakam 1897-1898 yıllarında 318 bin liraya çıkmıştır. Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: 8, 3. Basım, TTK Yayınları Ankara, 1988, s.479.

⁶Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kâğıt üretimi konusunda yapılan girişimlerle ilgili ayrıntılı bilgi almak için bkz.: Uygur Kocabaşoğlu ve Diğerleri, **SEKA Tarihi, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi**, SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, İzmit, 1996, s. 21-30.

⁷1915 Sanayi Sayımı Bulgularına göre 44'ü İstanbul 11'i de İzmir'de olmak üzere toplamda 55 kâğıt ve matbaa ile ilgili iş yeri vardır. Tevfik Çavdar, **Milli Mücadele Başlarken Sayılarla "... Vaziyet ve Manzara-i Umumiye"**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1971, s. 55.

⁸Cumhuriyetin ilk yıllarında kamu ve özel sektörde kâğıt üretimleri ile ilgili arayışlar için bkz.: Uygur Kocabaşoğlu ve Diğerleri, **SEKA Tarihi, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi**, SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, İzmit, 1996, s. 48-

1929 yılına gelindiğinde Hükümet yetkililerinin kâğıt imalatı konusunda İktisat Vekâleti bünyesinde başlattığı çalışmalarda değişik fikirler ortaya atılmıştır. Bir araştırma niteliğindeki tespit edilen bu fikirlerin yürürlüğe girememesinde yabancı firmaların kâğıt fabrikasının kurulmasının hammadde, su ve kömür yetersizliği yüzünden gerçekleşemeyeceğini ileri sürmelerinin etkili olduğu bilinir. Fransa Grenoble Üniversitesi Fen Fakültesi Yüksek Kâğıt Mühendisliği bölümünü 30 Temmuz 1927 tarihinde birincilikle bitiren ve Fransa ile Almanya'nın değişik kâğıt fabrikalarında çalışarak deneyim kazanan kimyager ve mühendis Mehmet Ali Kağıtçı'dan gerek fabrikanın projesinin teşkil edilmesi gerekse tesisi yolunda yardımı alınmıştır.⁹

3 Haziran 1933 tarih ve 2262 Sayılı Yasa ile sanayi ve bankacılık alanında görevlendirilen 20 milyon lira sermaye ile Sümerbank müessesesi kurulmuştur.¹⁰ Aynı yıl içerisinde hazırlanan I. Beş Yıllık Sanayi Planı kapsamında kâğıt fabrikasının inşa edilmesi görevi Sümerbank'a verilirken, fabrikanın yönetiminden sorumlu Mehmet Ali Kağıtçı'nın yaptığı proje çalışmalarının tamamlanması ardından 14 Ağustos 1934'te Başbakan İsmet

53; I. Dünya Savaşı yıllarında 1917 yılında kurulan şirketlerden biri de *Kağıtçılık ve Matbaacılık AŞ*'dir. Vedat Eldem, **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi**, TTK Yayınları, Ankara, 1994, s. 128; Osmanlılarla eskiden beri ticaret yapan Venediklilerin sattıkları birçok kalem maldan bir kısmını kâğıt ve kâğıt ürünleri teşkil etmiştir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: 2, 3. Basım, TTK Yayınları, Ankara, 1975, s. 685.

⁹Selim Cavid Yazman, "İzmit Kâğıt Fabrikası", **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 6, Yıl: 1, 1 Mart 1940, s. 15; Yahya S. Tezel, **Cumhuriyet Dönemi'nin İktisadi Tarihi**, Yurt Yayınları, Ankara, 1982, s. 266.

¹⁰TBMM, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 4, Cilt: 12, 3 Haziran 1933, s. 819-822; **Resmi Gazete**, Sayı No: 2424, 11 Haziran 1933; Murat Koraltürk, **Türkiye Ekonomisinde Bir Öncü Sümerbank**, Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., İstanbul, 1997, s. 217; Sümerbank 17 Haziran 1938 tarih ve 3460 Sayılı Yasayla bir iktisadi devlet teşekkülü haline getirilmiştir. TBMM, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 5, Cilt: 18, 17 Haziran 1938, s. 870-888; **Resmi Gazete**, Sayı No: 3950, 4 Temmuz 1938; Bilsay Kuruç, **Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 121-123; Sümerbank Kanun Tasarısı görüşmeleri için bkz.: Bilsay Kuruç, **Belgelerle Türkiye İktisat Politikaları 1933-1935**, 2. Cilt, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1993, s. 66-69.

İnönü tarafından 121.864 metrekairelik bir arazi üzerinde temeli atılan kâğıt fabrikası 6 Kasım 1936 tarihinde faaliyete geçmiştir.¹¹

Kâğıt Fabrikası çalışmaya başladıktan sonra dolgu maddesi olarak kullanılan kaolinin ithalinde sıkıntılar yaşanınca 1937 yılında Sümerbank tarafından İktisat Vekâletinin onayı alınarak bir kaolin fabrikasının kurulmasına teşebbüs edilmiştir. Yedi değirmeni bulunan ve günde 10 ton yerli kaolini işleyerek 3.600 ton sulu kaolin elde edilebilecek kapasitede bulunan ve 200 bin liraya mal olan bu fabrika 1940 yılının Mart ayında üretime başlamıştır.¹²

İzmit'te kurulan ilk kâğıt fabrikasının üretim hacmi fabrikanın ihalesini üzerine alan Alman Voith Firması ile yapılan sipariş sözleşmesinde 10 bin 500 ton/yıl olarak belirlenirken fabrikaya yapılan küçük çaplı ilave ünite çalışmalarıyla üretim miktarı 12 bin tona çıkarılmıştır. Fabrikanın faaliyete geçtiği sıralarda ülkenin kâğıt tüketimi miktarı 24 bin ton/yıl olarak tespit edilirken 1940 yılının Şubat ayına gelindiğinde bu miktar 30.500 tona yükselmiştir. Bu rakamla Türkiye'de elde edilen kâğıt üretim miktarı ülke ihtiyacının % 40'mın altına inerken, nüfus başına düşen yıllık kâğıt tüketimi

¹¹**Vakit**, 15 Ağustos 1934, Sayı No: 5964; Halûk Cillov, **Türkiye Ekonomisi**, 2. Basım, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1965, s. 279; Reşat Aktan, **Türkiye İktisadı**, Cilt: 1, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1968, s. 34; Memduh Yaşa, **Cumhuriyet Dönemi Türk Ekonomisi 1923-1978**, Akbank Kültür Yayını, İstanbul, 1980, s. 184-185; Nazif Kuyucuklu, **Türkiye İktisadı**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 188-189; Oktay Yenal, **Cumhuriyet'in İktisat Tarihi**, Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası Yayınları, İstanbul, 2001, s. 94; Ali Nejat Ölçen, "1923-1938 Döneminde Birinci ve İkinci Sanayi Planları" **Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985, s. 140; Murat Koraltürk, **Türkiye Ekonomisinde Bir Öncü Sümerbank**, Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., İstanbul, 1997, s. 166; Yüksel Ülken, **Atatürk ve İktisat**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, Ankara, 1984, s. 104-105; İzmit Kağıt Fabrikası ile ilgili İktisat Vekâleti tarafından 1933 yılında hazırlanan raporlar için bkz.: Ayşe Afetinan, **Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı 1933**, TTK Yayınları, Ankara, 1972, s. 71-75 ; İzmit I. Kağıt Fabrikasının kuruluşu öncesi makinelerin montajında kullanılmak üzere Alman *Wabag Wassereinigungsbau G.M.B.H* firması tarafından getirilecek olan montaj aletlerinin Türkiye'ye girişine izin verilmesi İcra Vekilleri Heyetince 5 Mayıs 1936 tarih ve 2/4504 Sayılı Kararla onanmıştır. **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 64-Dosya No: 35-Sıra No: 9; İktisat Vekâleti tarafından hazırlanan 16.04.1933 tarih ve 14188 Sayılı Sümerbank kanun tasarısı için bkz.: **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 35-Dosya No: 26-Sıra No: 11; Sümerbank Kanununun 18. maddesi uyarınca tanzim edilen Nizamnamenin onaylanması 08.05.1934 tarih ve 2/565 Sayılı Kararname ile İcra Vekilleri Heyetince kabul edilmiştir. **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 44-Dosya No: 28-Sıra No: 5; Devlet sanayi ve maden işletmelerinin kredi işlemlerini yapmakla görevli Sümerbank kurulması hakkında 20.12.1939 tarih ve 2/12552 Karar için bkz.: **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 89-Dosya No: 120-Sıra No: 12.

¹²Emre Dölen, **Dünyada ve Türkiye'de Kâğıtçılığın Tarihçesi**, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2015, s. 370-371.

miktarı iki kilogramın altında kalmıştır. Oysa aynı dönemde kişi başına düşen kâğıt miktarı İtalya’da 14, Almanya’da 33 ve ABD’de de 54 kilograma ulaşmıştır.¹³

3 milyon 700 bin bin liralık kuruluş maliyeti ile 1940 yılına kadar ürettiği yazı, matbaa, ambalaj ve sünger kâğıtlarının yanı sıra birinci ve ikinci sınıf mukavva ve karton kâğıtları ile bir milyon lira kâr sağlayan I. Kâğıt Fabrikası, amortismanının dörde birini karşılayabilmeyi başarmıştır.¹⁴

II. Dünya Savaşı’nın (1939-1945) başlaması ile birlikte piyasalarda darboğaza girilen maddelerden biri de kâğıt ve ürünleri olmuştur.¹⁵ Savaş boyunca uluslararası deniz ticaret yollarının kapanmasından sonra başta Fransa olmak üzere birçok Avrupa ülkesi ihtiyatlı bazı tedbirlere başvurarak gazetelerindeki sayfa sayılarını azaltmıştır. Savaşın başlaması ve Baltık sahilleriyle Kuzey Denizi kıyılarının birer tehlike kaynağı haline gelmesi ile birlikte kâğıt sanayiinde iyi bir seviyede bulunan Finlandiya ve diğer bazı İskandinav ülkelerinin geniş kâğıt pazarlarının Avrupa’ya yönelmesi, kâğıt ve ürünlerinin fiyatlarının bir kat daha artmasına yol açmıştır.¹⁶

II. Dünya Savaşı yıllarında baş gösteren kâğıt sıkıntısının Avrupa’da olduğu kadar Türkiye’de kendini hissettirmesi, tüm dikkatlerin İzmit Kâğıt Fabrikasına yönelmesine neden olmuştur. Son Posta ve Cumhuriyet gazeteleri dışındaki bütün gazeteler, kâğıt ihtiyacını gidermek için İzmit Kâğıt Fabrikasının ürünlerini kullanmaya başlamışlarsa da kâğıt fiyatlarının

¹³Selim Cavid Yazman, “İzmit Kâğıt Fabrikası”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 6, Yıl: 1, 1 Mart 1940, s. 15; Aslan Tufan Yazman, “Kâğıt Sanayimiz”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 7, Yıl: 1, 16 Mart 1940, s. 1; Dünya’da kişi başına düşen kâğıt miktarının farklı rakamları için bkz.; Cemal Ateşmen, “Kağıdın Menşei ve Rolü-III”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 5, Sayı: 107, Yıl: 5, 1 Haziran 1944, s. 11; İzmit Kağıt Fabrikasının bağlı olduğu Sümerbank Kurumunun 1941 yılına ait bilanço, kâr ve zarar hesaplarıyla ilgili yazışmalar için bkz.: **BCA**, Fon No: 30 10 0 0-Kutu No: 138-Dosya No: 986-Sıra No: 10; Ayrıca 1941 yılına ait Sümerbank’ın sermaye durumu ile ilgili bilgi almak için bkz.: **BCA**, Fon No: 30 10 0 0-Kutu No: 138-Dosya No: 986-Sıra No:5.

¹⁴Selim Cavid Yazman, “İkinci Kâğıt Fabrikası”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 8, Yıl: 1, 1 Nisan 1940, s. 14; Avusturya’ya gidecek olan Sümerbank Genel Müdürü Nurullah Sümer ile Mehmet Ali Kağıtçı’ya 937 döviz cetvellerinin ticari seyahatler masrafı faslına konulan tahsisattan 700 liralık döviz verilmesi 7 Aralık 1937 tarih ve 2/ 7809 Salı Bakanlar Kurulu Kararı ile onanmıştır. **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 80-Dosya No: 100-Sıra No: 17.

¹⁵Ahmet Cemil Conk, “Piosova Elyafı Selüloz”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 9, Sayı: 88, Yıl: 4, 16 Ağustos 1943, s. 5.

¹⁶Aslan Tufan Yazman, “Kâğıt Sanayimiz”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 7, Yıl: 1, 16 Mart 1940, s. 1; 1940 yılı içerisinde Türkiye’de çıkarılan kararnemelerle gazetelerin sayfa sayılarında azaltmaya ve kâğıt tasarrufuna gidilmiştir. Uygur Kocabaşoğlu ve Diğerleri, **SEKA Tarihi, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi**, SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, İzmit, 1996, s. 120.

Avrupa piyasalarının üstünde yer alması gazete sahiplerini sıkıntıya sokmuştur. Fiyatların yüksek seyretmesinin temelinde kâğıdın hammaddesini teşkil eden selülozun dış ülkelerden karşılanarak dünya selüloz piyasasına tabi olması yattığından Türkiye’de 6 Kasım 1936 tarihinde inşasına başlanan selüloz fabrikasının bir an önce bitirilmesi çabaları hız kazanmıştır. Ancak fabrikanın inşası ve makinelerinin montaj çalışması tamamlandığı halde, Sapanca Gölünden ihtiyaç duyulan suyun zamanında getirilemeyişi ve bu eksikliğin giderilmesi yolunda yapılan gayretlerin müteahhidin vefat etmesi ile sekteye uğraması, fabrikanın işletmeye açılmasını bir hayli geciktirmiştir.¹⁷ Bunun yanı sıra, savaş koşulları nedeniyle ithalat yollarının kapanması ve dış ülkelerden bir kısım makinelerinin getirilmesinin zorlaşması, fabrikanın işletmeye geç açılmasının diğer bazı nedenleri arasında yer almıştır.¹⁸

Selüloz fabrikasının açılışının gecikmesi kâğıt fabrikasının üretim maliyetinin artmasına ve kâğıt fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur. I. Kâğıt Fabrikasının selülozunun dış ülkelerden alınması haricinde üretim maliyetinin yüksek oluşuna etki eden farklı nedenler de vardır. Bunlar, nakliyat masrafların pahalı oluşu, çalışan yabancı ustalara yüksek ücretlerin ödenmesi, deneyimsiz işçilerin yaptığı üretim hataları, serbest dövizle selüloz satın alımının zorluğu ve dünya selüloz piyasasının Türkiye’nin aleyhinde cereyan etmesidir.¹⁹

Sanayinin her branşıyla ilgili fabrikaların tesis edildiği gelişmiş ülkelerde, tâlî mahsullerin diğer sanayi şubelerince kullanılarak değerlendirilmesi, üretimin ucuz ve verimli olmasını sağlarken, Türkiye gibi gelişmekte olan memleketlerde selüloz sanayi gibi ancak şartları elverişli endüstri kollarının kuruluşu ve geliştirilmesi çabalarına girişilmiştir.²⁰

Mehmet Ali Kâğıtçının gayretiyle Sümerbank tarafından kurulan İzmit Kâğıt Fabrikası’nın tesis edilmesi “*Bu fabrikaya ne lüzum var. Mademki yaptığı kâğıt dışarıya nazaran pahalıdır. Ne diye dışarıdan ucuz kâğıt getirmeyip te burada yüksek maliyetle kâğıt elde edelim. Üstelik te devletin bu kadar sermayesini boşuna burada işgal edelim.*” ifadeleriyle dönemin

¹⁷Aslan Tufan Yazman, “Kâğıt Sanayimiz”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 7, Yıl: 1, 16 Mart 1940, s. 1; Aslan Tufan Yazman, “Kimya Sanayimiz”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 6, Yıl: 1, 1 Mart 1940, s. 1.

¹⁸Hüseyin Avni, “Fabrikalarımızın Faaliyeti Arttı mı Azaldı mı?”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 3, Sayı: 28, Yıl: 2, 1 Şubat 1941, s. 22.

¹⁹Selim Cavid Yazman, “İkinci Kâğıt Fabrikası”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 8, Yıl: 1, 1 Nisan 1940, s. 14.

²⁰Mehmet Ali Kâğıtçı, “Selüloz Sanayi”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 12 Yıl: 1, 1 Haziran 1940, s. 13.

bazı gazete yazarları tarafından tenkite uğramıştır. Ancak II. Dünya Savaşı'nın başlaması ve uluslararası ticaret yollarının kesintiye uğramasıyla Türkiye'nin gazete, dergi, kitap ve sigara kâğıdı ihtiyacının İzmit Kâğıt Fabrikasından karşılanması zaruretinin hâsıl olması, Marmara Denizi Körfezinde adeta bir abide gibi yükselen bu sanayi kuruluşunu eleştirenleri mahcup etmiştir.²¹

1942 yılı itibarıyla teknik elemanların nezaretinde yetiştirilen 800'ü işçi 265'i memur olmak üzere toplam 1.065 çalışanın çaba sarf etmesi neticesi 1936 yılında 3.959 ton üretim yapan kâğıt fabrikası, 1942 yılında üretim miktarını 10.025 tona çıkarırken, aynı yıl içinde satış yapılan kâğıdın tutarı 5.246.000 lirayı bulmuştur.²² Ayrıca II. Dünya Savaşı yıllarında (1939-1945) 74.000 ton kâğıt imal eden fabrikanın ürettiği bu kâğıdın tutarı 33 milyon 700 bin lira olmuştur. 1944-1945 yıllarına gelindiğinde üretilen 5 bin 700 ton selülozun maddi değeri 4 milyon 400 bin lirayı bulurken buna karşılık 600 ton paçavra selülozunun tutarı 900 bin lira, 1.340 ton kireç kaymağın tutarı 520 bin lira, 150 ton sıvı klor ve tuzun mâlî değeri 62 bin lira ve 600 ton sudkostüğün tutarı ise 350 bin lira olmuştur.²³

1.2. İzmit II. Kâğıt Fabrikası ve Selüloz Fabrikasının Kuruluşu ve Üretim Faaliyetleri

II. Dünya Savaşı yıllarında Filistin ve Hindistan'daki bazı firmalar, İzmit Kâğıt Fabrikasından kâğıt talep edilmesi yönünde hükümet nezdinde girişimde bulunmuştur. Ancak fabrikanın Türkiye'nin gereksinimini karşılamada yetersiz kalması, ilerleyen süreçte ikinci kâğıt fabrikasıyla selüloz tesislerinin faaliyete geçirilip toplam üretimin 24.000 tona yükseltilerek Türkiye ihtiyacının % 80'ni sağlayacak duruma getirilmesini zorunlu kılmıştır.²⁴ Kâğıt sanayinin ayrılmaz bir parçası olan selüloz fabrikası, sanayileşme programı kapsamında önemle yer almasına rağmen, selülozun öncelikle imal edilmesi yerine kâğıdın Türkiye'de

²¹“İzmit Selüloz Sanayi Müessesesi”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 8, Sayı: 171, yıl: 8, 4 Şubat 1947, s. 6; İzmit Kağıt Fabrikasının bağlı olduğu Sümerbank kuruluşunun verimli çalışma mefhumu için bkz.: **BCA**, Fon No: 30 10 0 0-Kutu No: 172-Dosya No: 191-Sıra No: 3.

²²“İzmir Fuarında Sümerbank”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 9, Sayı: 89-91, Yıl: 4, 15 Eylül 1943, s. 51.

²³“İzmit Selüloz Sanayi Müessesesi”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 8, Sayı: 171, Yıl: 8, 4 Şubat 1947, s. 26; 1938, 1947 ve 1948 yıllarında kağıt üretim miktarları için bkz.: “Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası İktisadi Dairesinin Hazırladığı Rapor-V” **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 11, Sayı: 250, Yıl: 11, 31 Mayıs 1950, s. 12.

²⁴Aslan Tufan Yazman, “Kâğıt Sanayimiz”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 7, Yıl: 1, 16 Mart 1940, s. 1.

üretilebileceğinin ilk örneğinin sergilenmesi, bu alanda eleştirilebilen bir uygulama olmuştur.²⁵

Bu bakımdan kâğıt üretiminde ilk akla gelen madde selülozdur. Bitki hücreleri arasındaki lifli tabaka halinde bulunan selüloz, kâğıt hamurunu teşkil eden önemli bir hammaddedir. Kâğıt, lifli hücrelerin keseleştirilmesiyle oluşturulurken kâğıt kesesini meydana getirecek evsafa lifli hücreler muhtelif bitkilerden elde edilir. Bu bitkilerin kâğıt sanayi bakımından değeri ihtiva ettikleri lifli hücrelerin boyları, enleri, dayanaklığı, elastikiyetleri, yüzeysel olarak pürüzlü, düzgün, güdük, narin olmaları ve keseleşme emsalleri ve kimyevi terkipleri ile ölçülür. Lifli hücreler, bitkilerin muayyen kısımları üzerinde kıllar şeklinde ve bitkilerin dokuları içinde yer almıştır. Kimyevi terkipler bakımından elyaflar ise iki kısımdan oluşur. Pamuk, keten, kendir gibi normal selülozdan yapılmış olanların yanı sıra saman, pirinç sapı, saz, kamış ve ağaç gibi yabancı maddeleri ihtiva eden lignoselülozlardan teşkil edilenleri de vardır. Kâğıt sanayi bakımından narin, dayanıklı, elastiki, yüzeyi pürüzlü ve normal selülozlardan yapılmış lifli hücreler değerlidir.²⁶

Selüloz aynı zamanda birçok mamulün üretilmesinde temel madde olarak yararlanılmıştır. Bu mamuller: barut ve infilak edici maddeler, otomobil boyları, sinema ve fotoğraf filmleri, tarak ve fırça sapı, gözlük çerçevesi, düğme, oyuncak, elektrik yalıtkan malzemesi, tırnak cilası, maske, suni ipek ve yün, otomobillerde kullanılan kırılmaz camları imale mahsus katkı maddesinin üretimi olmak üzere sanayinin birçok alanında kullanılan ürünlerdir. İzmit'te faaliyete geçecek selüloz fabrikası, odundan, samandan, dokumada kullanılan maddelerin elyaf ve artıklarından selüloz elde edilmek üzere üç bölümden oluşmuştur.²⁷

Selüloz imalinde bünyesinde yeterli lifli hücreleri barındıran bitkiler kullanılırken odun, saman ve elyaf atıklarından istifade edilmiştir. Bu dönemde ağaç türlerinden kömür, lâdin, kavak ve kestane selüloz üretiminde revaçta iken, köknar odunu tüketimi yılda 100 bin metreküp, saman tüketimi ise 7.500 tona ulaşmıştır. Dokumacılıkta kullanılan elyaf, kumaş, çuval ve halatın fabrikalardan elde edilen döküntü ve kalıntılarıyla, pamuk

²⁵Selim Cavid Yazman, "Selüloz Fabrikası", **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 7, Yıl. 1, 16 Mart 1940, s. 8.

²⁶Mehmet Ali Kâğıtçı, "Kâğıt Nasıl Yapılır?", **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 7, Sayı: 80, Yıl: 4, 16 Nisan 1943, s. 4.

²⁷Selim Cavid Yazman, "Selüloz Fabrikası", **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 7, Yıl. 1, 16 Mart 1940, s. 8; Mehmet Ali Kâğıtçı, "Selüloz Sanayi", **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 12 Yıl. 1, 1 Haziran 1940, s. 13; Mehmet Ali Kâğıtçı, "Kâğıt Nasıl Yapılır?", **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 7, Sayı: 80, Yıl: 4, 16 Nisan 1943, s. 22.

çekirdeklerinden ayrılan havlar, selüloz sanayinin hammaddelerini oluşturduğu gibi mamul maddelerin üretilmesinde kullanılan kireçtaşı, pirit ve tuz da ülkede yeterli miktarda mevcuttur.²⁸

CHP Hükümeti, kâğıt fabrikasının odun ihtiyacının karşılanması için Aband-Keremali, Doğu - Batı Karadere ve Seben ormanlarından fenni bir şekilde yararlanılması yolunu tutarken 1940 yılında sadece Aband-Keremali ormanının işletilmesi kararına varılmıştır. İzmit Selüloz Fabrikasının Avrupa'daki seleflerinden ayıran en önemli özelliği odun dışında farklı hammaddelerden de selüloz üretebilmesidir. Bu dönemde İskandinav ülkelerindeki selüloz fabrikalarının her biri yalnız odundan, İtalya'daki fabrikalar saman ve muayyen ağaç türlerinden selüloz üretebildiği halde, İzmit Selüloz Fabrikası Fransa'da emsali bulunan fabrika gibi paçavra, odun ve samandan selüloz üretebilmiştir.²⁹

1940 yılı Nisan ayı itibariyle I. Kâğıt Fabrikasında çalışan işçilerin sayısı 647 iken, selüloz ve ikinci kâğıt fabrikasının faaliyete geçmesiyle bu sayının 1.700'e ulaşması hedeflenmiştir. I. Kâğıt Fabrikası işletmeye açıldığında bu müessesede çalışan yabancı Alman usta ve işçi sayısı 36 iken, bunlardan bir kısmının yerini yetiştirdikleri yerli işçiler aldığı için sayıları 18'e inmiştir. II. Kâğıt Fabrikasının açılmasıyla da bu yabancı uyruklu 18 çalışandan yararlanılması planlandığı için I. Kâğıt Fabrikası tamamen yerli usta ve teknisyenlerin elinde faaliyetini yürütecektir. 17 Haziran 1938 tarihinde çıkarılan 3457 Sayılı *Sınai Müesseselerde ve Maden Ocaklarında Mesleki Kurslar Açılmasına Dair Kanun* ile işçilerin nitelikli eleman vasfını kazanmaları amacıyla fabrikada zaman zaman düzenlenen kurs çalışmalarında başta kurumun genel müdürü olmak üzere birçok mühendis, kimyager ve yetkili görev almıştır.³⁰

Ülke ihtiyacını karşılayamayan İzmit I. Kâğıt Fabrikasına destek için II. Kâğıt Fabrikasının inşasına karar verildiğinden, fabrikanın temeli I. Kâğıt

²⁸Mehmet Ali Kâğıtçı, "Selüloz Sanayi", *İktisadi Yürüyüş*, Sayı: 12 Yıl. 1, 1 Haziran 1940, s. 13; Kağıdın hammaddesini oluşturan materyaller hakkında bilgi almak için bkz.: Mehmet Ali Kâğıtçı, "Kağıt Artıkları", *İktisadi Yürüyüş*, Cilt: 2, Sayı: 22, Yıl. 1, 16 İkinciteşrin 1940, s. 24.

²⁹Selim Cavid Yazman, "Selüloz Fabrikası", *İktisadi Yürüyüş*, Sayı: 7, Yıl. 1, 16 Mart 1940, s. 8.

³⁰Selim Cavid Yazman, "İkinci Kâğıt Fabrikası", *İktisadi Yürüyüş*, Sayı: 8, Yıl: 1, 1 Nisan 1940, s. 14; 3457 Sayılı Kanunun ayrıntıları için bkz.: TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 5, Cilt: 18, 17 Haziran 1938, s. 874-875; *Resmi Gazete*, Sayı No: 3945, 28 Haziran 1938; Alman tebaasından 9 montörün (montajcı) II. Kâğıt Fabrikasının montaj işinde çalıştırılmasına izin verilmesi, İcra Vekilleri Heyeti tarafından 11 Eylül 1941 tarih ve 2/16571 Sayılı Kararla kabul edilmiştir. *BCA*, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 96-Dosya No: 79-Sıra No: 15.

Fabrikasının açılış töreninin yapıldığı 6 Kasım 1936 tarihinde VI. İnönü Hükümeti'nin 10 Kasım 1932 tarihinden 1 Mart 1935 tarihine kadar görev yapan ikinci İktisat Vekili Celal Bayar tarafından atılmıştır. Tesisin inşası, Eylül 1939'da bitirilmesi planlanmışsa da gecikmeler yüzünden 25 Nisan 1940'a sarkmış, II. Dünya Savaşının başlaması ve müteahhit Vahit Akpak'ın ani ölümü inşaatın makine ve montaj çalışmalarını sekteye uğratmıştır. Nihayet biri, yıllık 11 bin ton gazete ve baskı kâğıdı diğeri 1.000 ton sigara kâğıdı üretebilen iki makineden müteşekkil II. Kâğıt Fabrikası, 24 Temmuz 1944'te II. Saraçoğlu Hükümeti'nin 9 Mart 1943 tarihinden 7 Ağustos 1946 tarihine kadar görev yapan İktisat Vekili Fuat Sirmen tarafından törenle hizmete açılmıştır.³¹ Aynı yıl içerisinde 10 Şubat 1944 tarihinde Paçavra Selülozu Fabrikası, 31 Mayıs 1944'te Saman Selülozu Fabrikası üretime açılmış, her ikisi de 24 Temmuz 1944 tarihinde yapılan törenle II. Kâğıt Fabrikasıyla birlikte entegre olarak faaliyete başlamıştır. Odun selülozu fabrikasının tamamlanması takriben bir yıl gecikmeyle 23 Nisan 1945 tarihinde deneme üretimine başlamış, 17 Ağustos 1945'de Cumhurbaşkanı İnönü tarafından yapılan bir törenle hizmete girmiştir. Aynı tarihte ülkenin ve selüloz sanayinin önemli yardımcı madde ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 10 Temmuz 1938'de temeli atılan klor alkali fabrikasının da işletmeye açıldığı görülür.³²

Cumhurbaşkanı İnönü, 1 Kasım 1944 tarihinde TBMM'nin 7. Dönem 2. Toplanma Yılı'nın açılış konuşmasında II. Kâğıt Fabrikası ve selüloz fabrikalarının işletmeye açılması ile ilgili verdiği bilgide "*Kâğıt Fabrikasını bu sene yeni tesislerle genişlettik. Selüloz endüstrisi, ana tesislerini kurmuştur. Bundan, ilerisi için birçok alanda geniş faydalar bekliyoruz.*"³³ demiştir. Bu sözlerde İnönü, ilerleyen süreçte kâğıt sanayinin önünün açık olduğunu ifade etmiştir.

Ekonomi Bakanlığının hazırladığı yeni sanayi kalkınma planı kapsamında, selüloz endüstrisi tesislerindeki eksiklikleri gidermek için ladin ağaçlarının bulunduğu Borçka civarında mekanik bir tesis kurulması planlanmıştır.³⁴ Ayrıca Sümerbank tarafından 1944 yılında inşasına karar

³¹Emre Dölen, **Dünyada ve Türkiye'de Kâğıtçılığın Tarihçesi**, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2015, s. 372-373.

³²TC Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, **50 Yılda Türk Sanayii**, Ankara, Mars Matbaası, 1973, s. 43; Emre Dölen, **Çin'den Kocaeli'ne Kâğıdın Öyküsü**, 2. Basım, SEKA Kâğıt Müzesi Yayınları, Kocaeli, 2015, s. 93; Uygur Kocabaşoğlu ve Diğerleri, **SEKA Tarihi, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi**, SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, İzmit, 1996, s. 152-154.

³³TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 7, Toplantı: 2, Cilt: 14, 1. Birleşim, 01.11.1944, s. 4.

³⁴Ziya Tataç, "Olaylara Bakış, Sanayi Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, Sayı: 31, Yıl: 4, Ocak 1946, s. 26.

verilen ancak II. Dünya Savaşı (1939-1945) şartları nedeniyle uygulamaya konulamayan 10 milyon liraya mal olacak mukavva ve ambalaj kâğıdı imal edecek fabrikanın 1946 yılı içerisinde inşası düşünülerek teçhizatına ait siparişler için ABD firmalarından gelen teklifler değerlendirilmeye alınmıştır.³⁵ Bu fabrikanın kurulması esnasında çıkacak maddelerden yararlanılarak ahşap mobilya malzemesi imal edecek bir tesis ve haşere mücadele maddesi olan DDT fabrikası kurulacaktır.³⁶

Bu dönemde Sümerbank tarafından tesis edilecek Üçüncü Kâğıt Fabrikası için temaslarda bulunmak ve gerekli malzemelerinin siparişini vermek üzere oluşturulan bir heyet İsviçre'ye hareket etmiştir. Bu heyet, ayrıca Finlandiya, İngiltere ve ABD'ye de uğrayacaktır.³⁷ Selüloz ve kâğıt sanayinin geliştirilmesine yönelik yapılan temaslarda, ülkenin mevcut ihtiyacını karşılayamayan bu alandaki endüstrisinin yeni tesislerle takviye edilmesi için gösterilen gayretlerin bir başlangıç noktası olarak ta kabul edilir.³⁸

Bu çabalarda işletmenin sağlık ve sosyal alanında gerçekleştirdiği icraatlarıyla da itina gösterdiği dikkat çekicidir. Kurum, işçilerine olan sağlık hizmetlerini günden güne artırırken 1947 yılı başlarında bu hizmetleri operatör, dâhiliye uzmanı, diş doktoru, eczacı, ebe-hemşire ve sağlık memurlarından müteşekkil bir sağlık ekibi, reviri ve eczanesi ile yerine getirebilmiştir. İşçiler tedavi için başka hastanelerde muayene olabilirlerken harcırah ve masrafları kurum tarafından karşılanmıştır. Ayrıca, 1947 yılında tamamlanmak üzere tam teşekküllü bir hastanenin inşasına da başlanmıştır. Fabrika çalışanlarının sosyal yardım imkânlarında da iyileştirmelere gidilmiştir. İşçilere her gün bir öğün yemek ve yılda iki kat iş elbisesi verilirken onların evlenmeleri, çocuklarının doğumu ve izdivaçlarında özel bir yardım sistemi oluşturulmuştur. Çocuğu bulunan işçilere maaşlarında çocuk zammı iyileştirmesine gidilirken, devlet memurlarına dağıtılan ucuz gıda maddelerinden işçiler de istifade etmiştir. İşçilere ayrıca, iş kazaları anında şahsına, ölümü halinde ailesine tazminat ödenmiştir. İşçi çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını giderebilmek amacıyla bir ilkokul ve çırak okulu hizmete

³⁵Tataç, "Olaylara Bakış, Sanayi Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, Sayı: 32, Yıl: 4, Şubat 1946, s. 60; Sümerbank Müessesesine bağlı İzmit Kâğıt ve Selüloz Sanayi ile diğer kuruluşların 1945 yılına ait müfettiş raporları ve teftiş edilen kurumların isimleri hakkında bilgi almak için bkz.: **BCA**, Fon No: 30 10 0 0-Kutu No: 215-Dosya No: 458-Sıra No: 3.

³⁶Tataç, "Olaylara Bakış, Sanayi Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, Sayı: 34, Yıl: 4, Nisan 1946, s. 115.

³⁷Tataç, "Olaylara Bakış, Sanayi Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, Sayı: 35, Yıl: 4, Mayıs 1946, s. 150.

³⁸Hulki Alisbah, "1947'ye Girerken Türkiye Sanayi", **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 8, Yıl: 8, 1 Ocak 1947, s. 7.

açılmıştır. Ayrıca işçilerin spor imkânlarından yararlanmalarını sağlamak için futbol, basketbol, voleybol, tenis, atletizm, güreş ve su sporları gibi birçok alanda hizmet sunulmuştur.³⁹

İzmit Kâğıt Fabrikaları Kurumu, ihtiyacı olan odunu, Bolu ve Giresun ormanlarından temin etmiştir. Odunlar, Giresun ormanlarından İzmit'e deniz yoluyla ulaştırılırken, Bolu ormanlarından Düzce'ye müteahhitlerin araçlarıyla, Düzce'den Adapazarı'na kurumun kamyonlarıyla, Adapazarı'ndan İzmit'e ise Devlet Demiryolları vasıtasıyla üç merhaleden taşınmıştır.⁴⁰

Günaltay Hükümeti'nde 7 Haziran 1949 tarihi ile 22 Mayıs 1950 tarihleri arasında görev yapan İşletmeler Bakanı Münir Birsell, devlet sanayi tesisleri hakkında İstanbul gazetecilerine verdiği bilgide İzmit Kâğıt Fabrikalarıyla ilgili şöyle demiştir:

*“İzmit Kâğıt Fabrikasında iptidai madde, yani selüloz sıkıntısı çekiyoruz. Bu sıkıntı fiyatlara da tesir etmektedir. Selülozu dışarıdan tedarik etmeye mecburuz. Fakat dâhilde yetiştirilmesi için orman idaresi ile temas halindeyiz. Selüloz istihsalinde aldığımız tedbirler semere verecektir. Bugün ise bu müessese inkişaf yolundadır. Ve memleketin büyük bir ihtiyacına cevap vermeye çalışmaktadır.”*⁴¹ Bu ifadelerde Birsell, selüloz fabrikasının açılmasına rağmen üretimin ihtiyacı karşılayamamasından doğan sıkıntının ithalatla giderilmeye çalışılmasının fiyatlara yansıdığını, ülkenin ihtiyacının karşılanması yolunda başvuru edilen tedbirlere devam edildiğini, bu tedbirlerin semeresini vermesi için umutlu olduğunu bildirmiştir.⁴²

1949 yılı itibarıyla selüloz sanayinin 13,8 bin ton olarak planlanan kâğıt imalatı miktarı 12,6 bin ton olarak, 5,5 bin ton olarak tasarlanan karton imalatı miktarı da 5,9 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Ülkenin % 60 ihtiyacını karşılayan selüloz sanayine yapılacak 30 milyon liralık bir harcama ile 1952

³⁹“İzmit Selüloz Sanayi Müessesesi”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 8, Sayı: 171, Yıl: 8, 4 Şubat 1947, s. 26.

⁴⁰“İzmit Selüloz Sanayi Müessesesi”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 8, Sayı: 171, Yıl: 8, 4 Şubat 1947, s. 26.

⁴¹Tataç, “Olaylara Bakış, Eylül 1949, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı. 77, Yıl. 7, Kasım 1949, s. 255; Selüloz Sanayi Müessesesince imal edilen gazete, mecmua, faydalı kitaplara, tenzilatlı fiyatla verilecek kâğıtlara dair K/730 Sayılı Kararın yürürlüğe konulması Bakanlar Kurulu 09.03.1948 tarih ve 3/7153 Sayılı Kararıyla tespit edilmiştir. Bu Kararın ayrıntıları için bkz.: **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 115-Dosya No: 99-Sıra No: 6.

⁴²1946 yılı kâğıt üretimi planında 22 bin tondan 45 bin tona kadar bir artış öngörülmüşse de dış ülkelerden kâğıt ithalatı zarureti devam etmiştir. “Türkiye’de Endüstri”, Çev. Hakkı Toklu, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 11, Sayı: 241, Yıl: 11, Ocak 1950, s. 2.

yılı içerisinde yeni tesislerinin işletmeye açılması, 21,5 ton olan imalatın 45 bin tona çıkarılmasını sağlayacaktır.⁴³Fabrikanın genişletilmesine yönelik girişilen bu çabalarda Almanya'ya sipariş edilen makine ve teçhizatların üçte ikisi parça halinde getirilmiştir. 3.100 tonluk bir makine partisini ihtiva eden ve 1952 yılında tamamlanması düşünülen bu tesisler sayesinde meyve ambalajında kullanılan ince sargılık kâğıt, tek yüzü parlak ambalaj kâğıdı, çimento torbası kâğıdı ve oluklu mukavva imal edilecektir.⁴⁴

Türkiye'de kâğıt fabrikalarının genişletilmesine yönelik çabalar sarf edilirken biri 6 Kasım 1948 tarihinde Necip T. Tesal tarafından *Memleketimizde Kullanılan Kağıt ve Tatbikatı Hakkında Rapor* ve diğeri ise 1949 yılında İsveçli Birger Sundfeldt tarafından Türkiye selüloz ve kağıt sanayinin durumunu ana çizgileri ile ortaya koyan rapor olmak üzere iki adet rapor hazırlanmıştır. Raporlardan ilki Türkiye'de genel olarak kâğıdın durumunu, ikincisi ise Selüloz Sanayi Müessesesinin imkânlarını ve sorunlarını ele alması bakımından önemlidir. Selüloz sanayiinin imkânlarını ve sorunlarını ele almak ve kâğıt üretiminin daha da artırılması yolunda incelemelerde bulunmak üzere 1949 yılında İsveç'ten davet edilen Birger Sudfeldt, ülkede yaptığı çalışmalarını bir rapor halinde yetkililere takdim etmiştir. Bu rapora kendisinden önceki uzmanlar gibi fabrikanın kuruluş yerinin isabetli olup olmadığını değerlendirmekle başlayan Sudfeldt, ormanlara ve tüketim merkezlerine yakınlığı ve su kaynağına uygunluğu açısından fabrikayı şimdiki yerinde kurmanın yerinde bir karar olduğunu ifade etmiş, ancak fabrikanın odun kaynağına yakınlığına rağmen ormandan fabrikaya nakliye imkânlarının iyi olmadığını belirtmiştir.⁴⁵ Raporda ayrıca orman varlığı ile ilgili alınması gereken tedbirlere de yer verilmiştir. Türkiye'de orman tahribinin had safhaya ulaştığı, kesilen ağaçların yerine yeni yetişen fidanlarının keçiler tarafından talan edildiği, Türkiye'nin 10-12 milyon hektar ormanına karşı 12 milyon keçisinin var olduğu, oysa İsveç'te 23 milyon hektar orman arazisine karşılık 21 bin baş keçinin bulunduğu ifade edilmiştir. Raporun tavsiye niteliği taşıyan bölümlerinde ise keçilerin ormanlardan tamamen uzaklaştırılması tedbirine başvurulmasının bu alanda vergilerin artırılmasından geçtiği, orman otlak arazilerinin dikenli tel ile

⁴³Cevat Adıgün, "Sümerbank'ın Yeni Tesisleri", **Türk Ekonomisi**, Sayı: 80, Yıl: 8, Şubat 1950, s. 36; Sümerbank kâğıt sanayi müessesesinin 1948-1950 yılları arası üretim türü ve miktarı için bkz.: "Sümerbank Pavyonu", **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 11, Sayı: 255-257, Yıl: 11, 3 Ağustos 1950, s. 57.

⁴⁴Tataç, "Olaylara Bakış, Ocak-Şubat 1950, Sanayi Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, Sayı: 81, Yıl: 8, Mart 1950, s. 64.

⁴⁵Bu raporların ayrıntıları için bkz.: Uygur Kocabaşoğlu ve Diğerleri, **SEKA Tarihi, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi**, SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, İzmit, 1996, s. 163-168.

ayrılmasının orman koruma kanunu kapsamında mutlaka değerlendirilmesi gerektiği anlatılmıştır.⁴⁶

Türkiye’de kâğıt fabrikalarının üretiminin artması birçok alanda kâğıt ürünlerinden istifade edilmeyi sağlamıştır. Öncelikle bilgilerin yazıya geçirilmesinde ve bilgiyi depolamada kâğıttan faydalanılması eğitim öğretim hayatına önemli katkılar temin etmiştir. Kitap, defter, ansiklopedi ve sözlüklerin topluma işlevlerini yerine getirebilmesinde ve bilgiyi kaynağından aktarmasında kâğıdın önemli bir görevi ve fonksiyonu olmuştur. Kâğıda kişisel kullanımlarda günlük ve not defteri tutmak şeklinde de ihtiyaç duyulmuştur. Dergi, gazete, mektup, broşür, el ilanı ve davetiye halinde bastırılarak kâğıttan ayrıca insanların birbiriyle haberleşmesinde bir iletişim vasıtası olarak yararlanılmıştır.

Kâğıt toplumun daha birçok alanında kullanım alanına sahiptir. Kutu karton, oluklu mukavva kutu, kese kâğıdı ve zarf mamulleriyle çeşitli ürünlerin ambalajlanmasında, duvar kâğıdı üretimi ile duvarların kaplanmasında istifade edilir. Tuvalet kâğıdı, mendil kâğıt, havlu kâğıt, peçete kâğıt gibi ürünleriyle temizlik alanında yaygın olarak kullanıldığı dikkate alınırsa kâğıtsız bir toplum hayatı düşünülemez. Kâğıdın inşaat alanında da önemli bir fonksiyonu icra ettiği çimento kâğıdının çimentonun torbalanması ve ambalajlanmasında kullanılmasından anlaşılır.

Tablo 1’de 1936 ile 1950 yılları arasında İzmit’te üretilen yıllık selüloz ve kâğıt miktarları ton olarak gösterilmiştir.

⁴⁶Tataç, “Olaylara Bakış, Ocak-Şubat 1950, Ziraat Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 81, Yıl: 8, Mart 1950, s. 63; Bolu Milletteki İhsan Yalçın’ın İşletmeler Bakanlığının bütçe görüşmeleri esnasında İsveçli orman uzmanı Sundfeldt’in Türkiye’de yeterli sürede inceleme yapmayarak raporunu hazırladığı ile ilgili TBMM kürsüsünden eleştirileri için bkz.: TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 24, 56. Birleşim, 25.02.1950, s. 1247-1248.

TABLO: 1. Türkiye’de Kâğıt Üretimi (1936-1950)

Yıllar	Selüloz	Gazete Kâğıdı	Diğer Kâğıtlar
1936	-	-	3.959
1937	-	-	9.788
1938	-	-	9.076
1939	-	553	7.882
1940	-	627	8.858
1941	-	343	8.571
1942	-	545	8.409
1943	-	219	10.086
1944	1.188	705	11.878
1945	5.607	1.463	12.950
1946	4.798	3.370	12.031
1947	7.370	4.945	13.607
1948	7.387	5.815	11.516
1949	5.205	1.794	16.397
1950	5.297	4.138	14.057

Kaynak: İGM, **Küçük İstatistik Yıllığı 1947-1950**, No: 330, Ankara, 1951, s. 293; İGM, **İstatistik Yıllığı 1951**, Yayın No: 332, Ankara, 1951, s. 263; İGM, **Küçük İstatistik Yıllığı 1951**, No: 343, İstanbul, 1952, s. 220; İGM, **İstatistik Yıllığı 1952**, Yayın No: 342, Ankara, 1953, s. 286; İGM, **İstatistik Yıllığı 1953**, Yayın No: 360, Ankara, 1953, s. 288; İGM, **1959 İstatistik Yıllığı**, Yayın No: 380, Ankara, 1959, s. 294; İGM, **Aylık İstatistik Bülteni**, No: 46-47-48, Aralık, Ocak, Şubat 1958, Ankara, 1958, s. 13; İGM, **Aylık İstatistik Bülteni**, No: 70-71, Aralık 1959-Ocak 1960, Ankara, 1960, s. 13; Emre Dölen, **Dünyada ve Türkiye’de Kâğıtçılığın Tarihçesi**, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2015, s. 432; DPT, **Kalkınan Türkiye, (Rakamlarla 1923-1968)**, Yayın No: 772-KD: 62, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1969, s. 63.

Tablo 1’de 1936 ile 1950 yılları arasında İzmit fabrikalarının selüloz ve kâğıt üretimi rakamları verilmiştir. Bu rakamlara göre 1936 yılında 3.959 ton olarak üretilen diğer kâğıtlar üretim miktarı 10.098 ton artışla 1950 yılında 14.057 tona; 1939 yılında 553 ton olarak üretilen gazete kâğıdı üretim miktarı 3.585 ton artışla 1950 yılında 4.138 tona yükselmiştir. Bunun yanı sıra 1944 yılında 1.188 ton olarak elde edilen selüloz miktarı 4.109 ton artışla 1950 yılında 5.297 tona ulaşmıştır.

Böylece diğer kâğıtlar üretiminde % 255,06 gazete kâğıdı üretiminde % 648,28 ve selüloz üretiminde ise % 345, 87 oranında bir artış kaydedilmiştir.

2. Demokrat Parti (DP) Döneminde Türkiye’de Kâğıt Üretimi Çalışmaları (1950-1960)

2.1 İzmit III. Kâğıt Fabrikasının Kuruluşu ve Üretim Faaliyetleri

DP’nin 14 Mayıs 1950 tarihinde iktidara gelmesiyle birlikte siyasi, sosyal ve ekonomik alanda yeni bir değişim ve dönüşümün önü açılmıştır. Bu değişim ve dönüşümden Kâğıt ve Selüloz Sanayi Kurumu da büyüyerek nasibini almıştır. Bu yüzden 1950 yılına gelindiğinde Selüloz Sanayi Müessesesi 20 milyon lira sermaye ile Demir Çelik Fabrikaları Kurumunun ardından Sümerbank grubunun ikinci büyük kuruluşu haline gelmiştir.⁴⁷

Aynı yıl içinde İzmit kâğıt fabrikalarında mâlî değeri 26 milyon 798 bin liraya ulaşan toplamda 39 bin ton selüloz, kâğıt ve çeşitli türde ürünler imal edilmiştir. Fabrikanın ürettiği kâğıt türleri arasında gazete, ambalaj, renkli, sigara ve tuvalet kâğıtlarının yanı sıra birinci, ikinci, üçüncü hamur kâğıtları, dosya, gri ve krome kartonlar ile beyaz mukavva ürünleri yer almıştır.⁴⁸

İki kâğıt fabrikasının imalat çalışması ile kâğıt türü ve üretimi miktarında önemli artışlar kaydedilmiş, ancak bu fabrikaların da ihtiyacı karşılayamaması üzerine III. Kâğıt Fabrikasının faaliyete geçmesi yolunda Almanya’dan sipariş edilen makinelerin önemli bir bölümü getirilerek monte edilmeye başlanmıştır.⁴⁹

9 Mart 1951 tarihinde kurulan II. Menderes Hükümeti’nin 10 Kasım 1952 tarihine kadar görev yapan I. Çalışma Bakanı Nuri Özsan, Türkiye’de fabrikaların genişletilmesi ve istihsal durumu hakkında verdiği bilgide selüloz sanayi hakkında şöyle demiştir. “*Memleketimizde iki kâğıt fabrikasının kurulmakta bulunduğu, 1953’de işletmeye açılacağı, bu sayede 4.000 ton ince sarı kâğıt, 8.000 ton sarı saman kâğıdı ve 1.200 ton oluklu, oluksuz mukavva istihsal olunacaktır. Geçen yıl 18.515 ton kâğıt imaline mukabil bu yıl 23. 700 ton kâğıt üretilmiştir.*” Bu ifadeleriyle Özsan, yeni kurulacak kâğıt fabrikaları sayesinde ince sarı kâğıt ve sarı saman kâğıdı ile

⁴⁷1939 yılında 30 milyon sermaye ile kurulan KDÇF, yeni ünitelerin devreye girmesiyle büyümesini sürdürerek 1948 yılında sermayesini 42 milyon liraya, 1952 yılında ise 126 milyon liraya çıkarmıştır. **Ayın Tarihi**, Sayı No: 222, Yıl: Mayıs 1952, s. 2.

⁴⁸**İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 12, Sayı: 279-280, Yıl: 12, 18 Ağustos 1951, s. 13.

⁴⁹Tataç, “Olaylara Bakış, Mayıs ve Haziran 1951, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 97, Yıl: 9, Temmuz 1951, s. 215; 30.07.1940 tarih ve 2/14083 Sayılı Kararla yürürlüğe konulan ham maddeler indirim cetvelinde kâğıt sanayi ve kimya sanayinin bazı pozisyonlarında değişikliğe gidilmesi 01 07.1950 tarih ve 3/11501 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit edilmiştir. **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 123-Dosya No: 55-Sıra No: 20.

oluklu, oluksuz mukavvanın üretilebileceğini, kâğıt üretiminde 1951 yılında 1950 yılına göre hissedilir miktarda bir artışın sağlandığını bildirmiştir.⁵⁰

Bu arada, Amerikalılarla tesis edilecek bir anonim şirket vasıtasıyla İzmir’de günlük 25-30 ton kâğıt imal edebilecek kapasitede bir fabrikanın kurulması için çalışmalara başlanmıştır.⁵¹ Ayrıca Sümerbank, İzmit’teki iki kâğıt fabrikasına ilaveten üçüncü bir fabrikanın kurulması yolunda yapılan çalışmalarını sürdürmüştür. Her çeşit karton, kalın ambalaj kâğıdı ve sarı saman kâğıdından başka oluklu karton imal edebilecek fabrikanın makinelerinin monte edilmesi çalışması sürdürülmüştür. Ülkenin kâğıt ambalaj malzeme gereksinimini karşılamada çığır açacak olan bu fabrikanın, yılda 12 bin ton civarında üreteceği oluklu kartondan yapılacak ambalaj kutuları devlet fabrikaları ile özel sanayi ve ticaret kurumlarının hizmetine sunulması kararlaştırılmıştır. Oluklu mukavvadan imal edilen ambalaj malzemesinin tahta sandıklara nazaran daha ucuz ve hafif olması, ülke kerestecilerinin kullandığı ambalaj sandıklarında tasarruf sağlamanın yanı sıra taşıma kolaylığı da temin edecektir. Ayrıca bu yeni fabrika 8 bin ton çeşitli türde karton, sarı saman ve ambalaj kâğıdı üretecektir.⁵²

Nihayet yapılan çalışmaların tamamlanması ardından 1 Eylül 1950 tarihinde temeli atılan İzmit III. Kâğıt Fabrikası, 21 Nisan 1954 tarihinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve devlet erkânının katıldığı bir törenle işletmeye açılmıştır. 23 milyon liraya mal olan 20 bin ton kapasiteli bu fabrikanın hizmete girmesiyle 1949 yılında 18 bin ton, 1953 yılında ise 27 bin ton üretim yapan kâğıt fabrikaları 50 bin ton üretime ulaşma imkânına kavuşmuştur.⁵³ Üretimin artmasına rağmen kişi başına düşen kâğıt miktarı 4

⁵⁰Tataç, “Olaylara Bakış, Temmuz 1952, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 110, Yıl: 10, Ağustos 1952, s. 248; TBMM, **Tutanak Dergisi**, 1953 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 20, 44. Birleşim, 16.02.1953, s. 422.

⁵¹Tataç, “Olaylara Bakış, Temmuz 1953, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 123, Yıl: 11, Eylül 1953, s. 281; Amerikan sermayeli bu fabrikanın kurulması için 50 yıl süre ve 140 bin TL sermaye ile Ege *Kâğıt Sanayi Türk Anonim Şirketi*’nin kurulmasına izin verilmesi 13.09.1954 tarih ve 4/3619 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmıştır. **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 137-Dosya No: 78-Sıra No: 11.

⁵²Tataç, “Olaylara Bakış, Ekim 1953, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 126, Yıl: 11, Aralık 1953, s. 377; DP, **Kalkınan Türkiye**, Desen Matbaası, Ankara, 1954, s. 111; 1950 ile 1953 yılı kâğıt üretim miktarı için bkz.: Maliye Tetkik Kurulu, “1954 Mali Bütçe Lâyihasına Ait Gerekçe”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 128, Yıl: 12, Şubat 1954, s. 41.

⁵³**Ayın Tarihi**, Sayı No: 246, Yıl: Nisan 1954, s. 27; TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1954 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 28, S. Sayısı 109, TBMM Basımevi, Ankara, 1954, s. 15; TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 5, 42. Birleşim, 18.02.1955, s. 209; TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1955 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 10, Toplantı: 1, Cilt: 5, S. Sayısı 183, TBMM Matbaası, Ankara, 1955 s. 18; III. Kâğıt fabrikasının deneme

kilogramda kalırken, tüketimin yükselmesi, aynı zamanda kâğıt ihtiyacının giderilmesi yolunda yapılan ithalat çalışmalarının sürdürülmesini zorunlu hale getirmiştir.⁵⁴

III. Kâğıt fabrikasının açılmasına rağmen kâğıt gereksiniminin bir kısmının hâlâ ithalatla giderilmeye çalışılması, ABD firmalarından Parsns Eittemre ile Sümerbank arasında toplam 50 bin ton kapasiteli üç yeni kâğıt fabrikasının kurulmasına yönelik 20 Mayıs 1955 tarihinde bir anlaşmaya varılmasına yol açmıştır. Bunun yanı sıra İzmit kâğıt ve selüloz fabrikalarının daha verimli bir şekilde çalıştırılması, ıslahı, ürün kalitesinin yükseltilmesi ve İzmit'te kraft selülozu fabrikasının kurulması için gerekli incelemelerin yapılması konusunda aynı firma ile mutabakata varılmıştır.⁵⁵

2.2. Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesinin (SEKA) Kurulması

14 Mayıs 1950 yılında büyük bir seçmen desteğiyle iktidara gelen DP Hükümeti, 29 Mayıs 1950'de Adnan Menderes tarafından açıklanan I. Hükümet Programında iktisadi alanda devlet sektörünü mümkün olduğu kadar daraltmak, buna emniyet vermek için hususi teşebbüs alanını mümkün olduğu kadar genişletmek amacıyla olduğunu bildirmiştir.⁵⁶ Bu nedenle DP Hükümeti, bir yandan kamu iktisadi teşekküllerini özel kesimi doğrudan destekleyen kuruluşlar haline getirirken diğer yandan birçok yeni kamu iktisadi teşekkülleri teşkil etmiş aynı zamanda eskiden kurulan devlet müesseselerini de kamu iktisadi teşekküllerine dönüştürmüştür. Sümerbank Selüloz Sanayi Müessesesi bu strateji çerçevesinde Sümerbank'tan ayrılarak bir iktisadi devlet teşekkülü haline getirilmiştir. 13 Mayıs 1955 tarih ve 6560 Sayılı *Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Kanunu* ile 100

çalışmaları hakkında bilgi almak için bkz.: Tataç, "Olaylara Bakış, Şubat 1954, Sanayi Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, Sayı: 130, Yıl: 12, Nisan 1954, s. 122.

⁵⁴Fasih İnal, "Amerikalı İş Adamlarının Türk Tacirleriyle Temasları", **Türk Ekonomisi**, Sayı: 132, Yıl: 12, Haziran 1954, s. 181.

⁵⁵**Ayın Tarihi**, Sayı No: 258, Yıl: Mayıs 1955, s. 25-26; TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 3, Cilt: 17, 41. Birleşim, 20.02.1957, s. 319; TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1957 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 10, Toplantı: 3, Cilt: 17, S. Sayısı: 61, TBMM Matbaası, Ankara, 1957, s. 16.

⁵⁶TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: Olğ, Cilt: 1, 3. Birleşim, 29.05.1950, s. 27; İsmail Arar, **Hükümet Programları, 1920-1965**, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1965, s. 215-216; Faruk Sükan, **Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları, TBMM, 1950-1960**, Kültür Ofset Limited Şirketi Yayınları, Ankara, 1991, s. 7.

milyon lira sermayeli Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi (SEKA) adıyla Sümerbank'tan ayrı bir kamu iktisadi teşekkülü tesis edilmiştir.⁵⁷

SEKA, kuruluşundan itibaren ülke içi teşkilatlanmasını geliştirirken dış ülkelere açılmaya da çalıştı. Finlandiya, İsveç, ABD gibi selüloz ve kâğıt üreticisi ülkelerin yanı sıra, kısa adı AID olan (Agency for International Development) Milletlerarası Kalkınma Teşkilatı ve ICA (International Cooperation Agency) Uluslararası İşbirliği Konferansı gibi Birleşmiş Milletler bünyesindeki kuruluşlarla temaslarını sürdürdü. Bu sıralarda SEKA'nın Mannesman-Sümerbank Boru Endüstrisi TAŞ ile Küre Piritleri İşletmesi TAŞ'de iştirakleri bulunduğu, Mannesman-Sümerbank'taki hissesinin 200 bin, Küre Piritleri İşletmesinde hissesinin ise 250 bin lira olduğu ve bu sermayelerin % 25'inin ödendiği görülür.⁵⁸ SEKA'nın iktisadi bir devlet teşekkülü haline dönüştürülmesinden sonra daha 1955 yılından itibaren ciddi anlamda bir genişletme ve ıslah çalışmalarına girişilmiştir.

9 Mart 1951'den 27 Mayıs 1960 tarihine kadar II, III, IV ve V. Menderes hükümetlerinin Maliye Bakanı olan Hasan Polatkan, DP 4. Büyük Kongresinin 15 Ekim 1955 tarihli toplantısında Genel İdare Sözcüsü olarak parti icraatları hakkında sunduğu raporda, iktidarları döneminde 1950 yılından sonra 28 milyon lira masraf edilerek İzmit kâğıt ve selüloz fabrikalarının üretim kapasitelerinin artırıldığını belirtmiştir. Ayrıca kâğıt ithalatının ortadan kaldırılması için 40 milyon lira harcanarak Kraft Selüloz Fabrikasının kurulması ve kâğıt fabrikalarının genişletilmesi çalışmalarının yürütüldüğünü, 60 milyon liralık bir yatırımla yeni bir selüloz ve kâğıt fabrikasının tesis edilmesi kararının alındığını söylemiştir. Bu sayede, kâğıt fabrikalarının üretim kapasitesi 1957 yılında 25 bin ton, 1958 yılında da 30 bin ton daha artırılabilecektir.⁵⁹

Kâğıt sanayinin geliştirilmesi hususu, Bayar'ın 1 Kasım 1955 tarihli TBMM'nin 10. Dönem 2. Toplanma yılının açılış konuşmasında gündeme

⁵⁷TBMM, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 10, Cilt: 37, 13 Mayıs 1955, s. 995-998; **Resmi Gazete**, Sayı No: 9011, 21 Mayıs 1955; TC Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, **50 Yılda Türk Sanayii**, Ankara, Mars Matbaası, 1973, s. 43; Sümerbank, **Cumhuriyetin 50. Yılında Sümerbank, 1933-1973**, Ankara, 1973, s. 5; **Mühendis ve Makine**, Cilt: 48, Sayı: 571, Yıl: Ağustos 2007, s. 50.

⁵⁸**SEKA Tarihi, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi**, SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, İzmit, 1996, s. 202.

⁵⁹**Aydın Tarihi**, Sayı No: 263, Yıl: Ekim 1955, s. 77; TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1956 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 10, Toplantı: 2, Cilt: 10 S. Sayısı: 59, TBMM Matbaası, Ankara, 1956, s. 23; 30.07.1940 tarih ve 2/14083 Sayılı Kararname ile yürürlüğe konulan hammaddeler indirim cetvelinin selüloz ve kâğıt sanayi grubunun sonuna eklenecek pozisyonu ili ilgili 06.09.1955 tarih ve 4/5819 Sayılı Kararname için bkz.: **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 140-Dosya No: 80-Sıra No: 18.

taşınmıştır. 1950 yılından itibaren yapılan genişletme çalışmalarında % 140 oranında bir artışın sağlandığını dile getiren Bayar, ambalaj kâğıdı konusunda yeni tesislerin kurulmaya gayret edildiğini, özel sermayenin de iştirakiyle İzmir’de 20 bin ton kapasiteli bir kâğıt fabrikasının teşkil edilmesi yolunda teşebbüse geçildiğini bildirmiştir.⁶⁰

Kâğıt fabrika sayısının ve üretimin yükselmesine rağmen, kâğıda olan rağbetin her geçen gün artması, İzmit tesislerini 110 bin ton/yıl üretim kapasitesine ulaştıracak genişletme çalışmalarını ve iki kâğıt fabrikasının daha kurulması teşebbüsünü zaruri hale getirmiştir. Kurulacak bu yeni fabrikalar, Tarsus’ta 35 bin ton/yıl üretim yapabilecek bir kâğıt fabrikası ile bu fabrikayı tamamlayan selüloz, sutkostik ve klor tesisleridir. Bunun için % 75’i özel teşebbüse ait olmak üzere 25 milyon lira sermayeli bir anonim şirketin teşkiline karar verilmiştir. Şirketin sermayesinin takriben 12-15 milyon lirası İçel vilayetindeki özel müteşebbislere, 5-8 milyon lirası da bu fabrikanın üreteceği kâğıt mamullerini tüketecek çevre vilayetleri ile diğer bölgelerden şirkete iştirak edecek özel girişimcilere tahsis edilmiştir. Şirketin Tarsus’ta kuracağı kâğıt fabrikası yılda 90-100 bin ton saman, kargı ve ilk defa olmak üzere pamuk sapı, çeltik kullanılması mukabilinde 25 bin ton yazı kâğıdı ile 10 bin ton muhtelif türde ambalaj kâğıdı imal edecektir. 2-2,5 yıl içinde bitirilmesi planlanan maliyeti 45-50 milyon lirayı bulacak bu fabrikada, yaklaşık 1200-işçinin çalıştırılması karşılığında yılda 22 milyon liralık bir döviz tasarrufu sağlanacaktır.⁶¹

İzmit selüloz ve kâğıt fabrikalarında kâğıt ve karton üretiminin yılda 110 bin tona çıkarılması amacıyla 155 milyon liraya mal olması hesaplanan bir ıslah ve genişletme programının uygulanmasına da geçilmiştir. Bu kapsamlı ıslah ve genişletme programının içerisinde, makinelerin ıslahı suretiyle üretim kapasitenin artırılması, selüloz fabrikasının eksikliklerinin giderilmesi ve 114 ton sülfite selülozu ile yarı kimyevi hamuru imal edebilecek biçimde genişletilmesi faaliyeti yer alır. Ayrıca mihaniki hamur tesislerinin bir kat daha üretim artışı sağlayacak biçimde genişletilmesi ve

⁶⁰TBMM, Zabıt Ceridesi, Dönem: 10, Toplantı: 2, Cilt: 8, 1. Birleşim, 01.11.1955, s. 14; Kâğıt üretimi artmasına rağmen 3.200 tonluk saman selülozu kapasiteli fabrikada 1954 yılında ham madde yetersizliğinden 1.900 ton üretim yapılabilmiş, paçavra selülozu tesisleri ise kapasitesinin ancak % 36, 33 oranında çalışabilmiştir. TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 2, Cilt: 10, 39. Birleşim, 20.02.1956, s. 345.

⁶¹**Ayın Tarihi**, Sayı No: 281, Yıl: Nisan 1957, s. 12-13; TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1958 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı:1, Cilt: 2, S. Sayısı: 31, TBMM Matbaası, Ankara, 1958, s. 19; Ham maddeler tenzilat cetvelinin J işaretli selüloz ve kâğıt sanayi grubunun sonuna pozisyon olarak ne ekleneceği hakkında bilgi almak için bkz.: **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 142-Dosya No:18-Sıra No: 12.

makinelere günde 114 ton üretim yapabilecek yeni üç makinenin ilavesi de bu programa dâhil edilmiştir.⁶²

Türkiye'nin artan kâğıt talebini karşılamak için İzmit Selüloz ve Kâğıt Fabrikalarının kapasitesinin artırılması yolunda yapılan çalışmalara devam edilmiştir. Bu çalışmalar kapsamında teşkil edilen sözleşme, III. ve IV. Menderes Hükümetlerinin 6 Aralık 1954 tarihinden 2 Eylül 1957 tarihine kadar görev yapan İşletmeler Bakanı Samet Ağaoğlu ve Finlandiya elçisi huzurunda Kurumun Genel Müdürü Enver Atafrat ile 28 sanayi kurumunun dâhil olduğu Finlandiya Sanayi İhracat Kooperatifinin Meteks Firması Genel Müdürü Kauko Vusitalo arasında 12 Haziran 1957'de Ankara'da imzalanmıştır. Bu sözleşme ile İzmit tesislerinin kâğıt üretim kapasitesi 95 bin tona, selüloz tesisleri ise 12 bin tondan 32 bin tona yükseltilmesi hedeflenmiştir. 20 milyon lirası dış yardım 15 milyon lirası da iç finansman kaynakları kullanılmak üzere toplamda 35 milyon liraya mal edilecek bu yeni tesislerin 20 ay sonunda tamamlanarak işletmeye açılması planlanmıştır. Mevcut tesislerin ıslah edilmesi ile 15 bin tonluk bir artış daha öngörülmüştür. 20 ay içinde tamamlanması kararlaştırılırken bu genişletme ve ıslah çalışmaları sayesinde fabrikaların üretim kapasitesi 110 bin tona çıkarılacaktır.⁶³

Bu gelişmeler ışığında Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, bakanlar, milletvekilleri ve kalabalık bir halk topluluğunun iştirakiyle 6 Temmuz 1957 tarihinde İzmit'te IV Kâğıt Fabrikasının temeli atılmıştır. İzmit Kâğıt Sanayiini Avrupa'nın sayılı kuruluşlarından biri haline getirecek olan bu yeni tesislerle fabrikanın yıllık kapasitesi 55 bin tondan 110 bin tona çıkarılacaktır. Temeli atılan bu fabrikanın Meteks Firmasına ihale edildiği bilinir. Ancak ödemelerin zamanında yapılamaması inşaat işleri ile makine siparişlerini geciktirmiştir. Bu yüzden ülkenin yazı ve baskı kâğıdı ihtiyacını büyük ölçüde giderecek IV. Kâğıt Fabrikası, DP iktidarından sonra 1961 yılının Eylül ayının sonunda deneme üretimine, 8 Kasım 1961'de de törenle işletmeye açılacaktır.⁶⁴

⁶²TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 3, Cilt: 12, S. Sayısı: 43, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s. 29.

⁶³**Aydın Tarihi**, Sayı No: 283, Yıl: Haziran 1957, s. 26; TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Masraf Bütçeleri, Dönem: 11, Toplantı: 1, Cilt: 2, s. 482.

⁶⁴TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 3, Cilt: 12, 41. Birleşim, 19.02.1960, s. 30; **Aydın Tarihi**, Sayı No: 284, Yıl: Temmuz 1957, s. 8-9; Emre Dölen, **Dünyada ve Türkiye'de Kâğıtçılık Tarihçesi**, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2015, s. 436.

DP'nin iktidara gelmesinden 31 Aralık 1957 tarihine kadar geçen sürede selüloz ve kâğıt sanayine Sanayi Bakanlığı tarafından 17.247.270 lirası iç tediye, 26.784.121 lirası da dış tediye olmak üzere toplamda 44.031,391 liralık bir yatırım yapılmıştır. 1958 yılından sonra yapılması planlanan yatırım miktarı ise 3.298.857 lirası iç tediye, 18.713.486 lirası da dış tediye olmak üzere toplamda 22.013.343 liradır.⁶⁵

Bu yatırım harcamaları sayesinde DP iktidarının başlangıcında 18 bin ton olan kâğıt üretimi miktarı 1957 yılında 56 bin tona çıkarılmıştır.⁶⁶ Ayrıca 1949 yılında kişi başına düşen yıllık kâğıt miktarı 1,8 kilogram iken, kâğıt üretiminin artması ile birlikte bu miktar 1959 yılında 6 kilograma yükselmiştir.⁶⁷ Aynı dönemde kişi başına ABD'de 180, İsveç'te 91, Hollanda'da 64, Fransa'da 48 ve Yunanistan'da 8 kg kâğıt düşmüştür.⁶⁸

DP İktidarı tarafından genişletme ve ıslah çalışmalarında mevcut kâğıt fabrikalarının makinelerinin yenilenmesi görevi Alman Voith Firmasına verilmiştir.⁶⁹ Bunun yanı sıra 18 Haziran 1957 tarihinde Polonya'daki Metalexport Firmasına ihale edilerek kurulması düşünülen V. Kâğıt Fabrikasına yerleştirilmek üzere aynı firmaya sipariş edilen ambalaj kâğıdı makinesinin kliring anlaşması (takastan daha gelişmiş bir ticaret şekli) nedeniyle daha hızlı temin edilmesi sağlanmıştır. Bu yüzden ülkenin ambalaj kâğıdı ihtiyacını tamamen karşılayacak olan beşinci kâğıt fabrikası ile bu fabrikayı destekleyecek tomruk kabuklarını soyma tesislerinin kuruluş sürecinin hızlanması, fabrikanın 1960 yılının ilk yarısında işletmeye açılmasının planlanmasına yol açmıştır. Böylece 4 Ocak 1960 tarihinde montajına başlanan fabrika, 30 Nisan 1960 tarihinde deneme üretimine başlamıştır.⁷⁰

⁶⁵TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Masraf Bütçeleri, Dönem: 11, Toplantı: 1, Cilt: 2, s. 479.

⁶⁶TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı:1, Cilt: 2, 42. Birleşim, 19. 02. 1958, s. 161; TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 2, Cilt: 7, 40. Birleşim, 20.02.1959, s. 297-298.

⁶⁷TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 3, Cilt: 12, 41. Birleşim, 19.02.1960, s. 29; Rıfık Salim Burçak, **On Yılın Anıları, 1950-1960**, Ankara, 1998, s. 766; Ülkenin çeşitli bölgelerinde kurulması düşünülen yeni karton ve kâğıt fabrikaları tesisinin gerçekleşmesi halinde kâğıt üretimin miktarının ilerleyen yollarda 210 bin tonu aşacağı hesaplanmıştır. TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1959 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 2, Cilt: 7, S. Sayısı: 41, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s. 21.

⁶⁸Halûk Cillov, **Türkiye Ekonomisi Bünyesi**, Özel İktisadi ve Ticari Yüksek Okulu Yayınları, İstanbul, 1967, s. 197.

⁶⁹**Ayın Tarihi**, Sayı No: 284, Yıl: Temmuz 1957, s. 8-9.

⁷⁰TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 3, Cilt: 12, 41. Birleşim, 19.02.1960, s. 30; Emre Dölen, **Dünyada ve Türkiye'de Kâğıtçılığın Tarihçesi**, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2015, s. 437.

Bu suretle kuruluşundan 1949 yılına kadar Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi tarafından yapılan yatırımların toplamı 28 milyon 787 bin lira iken, müteakip dokuz yıl içinde bu yatırım miktarı 46 milyon 97 bin 661 liraya ulaşmıştır. Ayrıca genişletme ve ıslah programlarına göre başlayıp tamamlanamamış çalışmalar için de 62 milyon 9 bin 970 liralık bir harcama gerçekleştirilmiştir.⁷¹

Bu faaliyetlerin yanı sıra özel teşebbüs tarafından Çatalca'da 5 bin tonluk bir saman karton fabrikası, İstanbul'da tamamen yerli teşebbüs tarafından 5 bin tonluk kaba kâğıt fabrikası, İzmir'de yine 5 bin tonluk diğer bir kâğıt fabrikası kurularak 1959 yılı içinde üretime başlamıştır. Ayrıca yılda 40 bin ton üretim yapacak bir kraft kâğıdı fabrikası ile saman, tütün, pamuk ve ayçiçeği sapları ile bağ çubuklarından selüloz ve kâğıt üretmek için ülkenin çeşitli yörelerinde kurulması planlanan fabrikalar üzerinde incelemeler sürdürülmüştür.⁷²

İzmit kâğıt ve selüloz fabrikalarının sayılarının artırılması ve özel teşebbüs tarafından yeni kâğıt fabrikalarının kurulması kâğıdın cinsi ve üretiminde önemli artışlar yaşanmasına ve kâğıdın birçok alanda kullanılmasına yol açmıştır. Banknot yani kâğıt para, çek, senet, fatura, irsaliye, fiş, bilet gibi kâğıt ürünlerinin piyasaya girmesi ticaret, alışveriş ve taşımacılık alanında kolaylıklar sağlamıştır. Kâğıtların diğer bazı kullanım alanları da mevcuttur. Maden, tahta ve çeşitli nesnelere yüzeylerini aşındırarak, düzeltmeye ve parlatmada yarayan zımpara kâğıdı, enerji nakil hatlarında enerji akışını temin eden elektrik izolasyon kâğıtları, fiziksel ve kimyasal olarak maddelerin ayrışmasında filtre kâğıdı ve oyunda iskambil kâğıdı olarak kâğıttan yararlanılmıştır.

Tablo 2'de 1950 ile 1960 yılları arasında Türkiye'de İzmit kâğıt ve selüloz fabrikalarının üretim türleri ile miktarları ton bazında ele alınmıştır.

⁷¹TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 3, Cilt: 12, S. Sayısı: 43, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s. 30.

⁷²TBMM, **Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 3, Cilt: 12, S. Sayısı: 43, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s. 29; TBMM, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 3, Cilt: 12, 41. Birleşim, 19.02.1960, s. 30.

TABLO: 2. Türkiye’de Kâğıt ve Selüloz Fabrikaları Üretimi (1950-1960)

Maddeler	YILLAR										
	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Kâğıt	8.837	10.194	14.461	16.255	18.998	26.317	21.385	22.970	25.253	26.959	27.139
Karton	4.874	6.121	8.248	7.971	12.025	13.876	15.860	21.493	23.993	22.822	17.743
Gazete Kâğıdı	4.138	6.093	3.865	2591	6793	7.401	7.622	9.316	7.953	7.298	10.170
Sigara Kâğıdı	346	478	433	455	413	438	470	514	482	557	706
Kâğıt Toplamı	18.195	22.886	27.008	27.272	38.293	48.032	45.337	54.293	57.681	57.636	55.758
Selüloz	5.297	9.403	13.332	12.709	14.664	15.621	15.222	18.332	19.850	19.807	19.658
Sudkostik	1.236	1.632	1.926	2.014	1.874	2.044	870	1.596	1.982	1.995	1.924
Mayi Klor	16	112	56	51	60	96	91	75	81	96	100
Tuz Ruhü	789	743	881	991	1.159	1.106	1.171	501	1.114	1.259	1.201
Kireç Kaymağı	1.755	1.904	2.033	1.977	1.718	1.753	1.686	1.519	1.715	1.703	1.580
Hipoklorit	817	5.138	5.946	6.942	5.565	6.307	6.252	7.008	1.472	-	-

Kaynak: İGM, **1959 İstatistik Yıllığı**, Yayın No: 380, Ankara, 1959, s. 294; DİE, **İstatistik Yıllığı 1960-1962**, Yayın No: 460, Ankara, 1960, s. 282; DİE, **1963 Türkiye İstatistik Yıllığı**, Yayın No: 490, Ankara, 1963, s. 411; DİE, **Türkiye İstatistik Yıllığı 1964-1965**, Ankara, 1965, s. 457; DİE, **Türkiye İstatistik Yıllığı 1968**, Yayın No: 580, Ankara, 1969, s. 207.

Yatay sayfa olacak

Tablo 2’de İzmit kâğıt ve selüloz fabrikalarının 1950 ile 1960 yılları arasında üretim türleri ve miktarları verilmiştir. Bu üretim türü ve miktarına göre 1950 yılında 18.195 ton olarak elde edilen kâğıt üretim miktarı 1960 yılında 37.563 ton artışla 55.758 tona yükselmiştir. Böylece 1950 yılından 1960 yılına kâğıt üretimi artış oranı % 206, 44 olmuştur.

Diğer ürünlerin artışına gelince; 1950 yılında 5.297 ton olarak üretilen selüloz miktarı 14.361 ton artışla 1960 yılında 19.658 tona; 1.236 ton olan sudkostik üretimi 688 ton artışla 1924 tona; 16 ton olan mayi klor üretimi 84 ton artışla 100 tona; 789 ton olan tuz ruhu üretimi 412 ton artışla 1.201 tona; 817 ton olan hipoklorit üretim 655 ton artışla 1958 yılında 1.472 tona yükselmiştir. Bunların yanı sıra 1950 yılında 1.755 ton olarak üretilen kireç kaymağı üretim miktarı, 175 ton düşüşle 1960 yılında 1.580 tona inmiştir.

Böylece 1950 yılından 1960 yılına selüloz miktarında % 271,11; sudkostik miktarında % 55,66; mayi klor miktarında % 525; tuz ruhu miktarında % 52,21; hipoklorit miktarında % 80,17 oranında bir artış sağlanırken, kireç kaymağında ise % 11,07 oranında bir düşüş yaşanmıştır.

Sonuç

Sanayileşmede planlı dönemlerin başlangıcını teşkil eden ve 1933 yılında hazırlanan I. Beş Yıllık Sanayi Planı kapsamında Sümerbank’a verilen kâğıt fabrikalarını kurma görevi, Mehmet Ali Kağıtçı’nın öncülüğünde yapılan hazırlık çalışmalarının tamamlanması ardından 14 Ağustos 1934 tarihinde temeli atılan İzmit Kâğıt Fabrikasının, 6 Kasım 1936 tarihinde faaliyete geçerek ilk yerli kâğıdı üretmesi, Türk kâğıt sanayi tarihinde önemli bir dönemi başlatmıştır.

II. Dünya Savaşı yıllarının yol açtığı bunalımlı dönemlerde ürettiği mamulleri ile ülkenin ihtiyacı gidermeye çalışan bu ilk kâğıt fabrikası, tüketimin artması ve yeni kâğıt ve selüloz fabrikalarının ihtiyacının belirmesi üzerine bu fabrikaların faaliyete geçmesinde öncü kuruluş olmuştur. II. Dünya Savaşı’ndan sonra ülke nüfusunun hızla artması ile ithal edilen kâğıt ve hammaddesine ödenecek döviz miktarının yüksek bir düzeye erişme emarelerinin görülmesi, İzmit kâğıt ve selüloz fabrikaları müessesesini genişletme ve ıslah çalışmalarını zorunlu hale getirmiştir. Dahası, bu müessese kâğıt üretimi konusunda ileri seviyede olan ülkeler ve Birleşmiş Milletler nezdindeki kuruluşlarla işbirliğine girerek dünyadaki gelişmelere de kayıtsız kalmamış, kâğıt ve selüloz fabrikalarının sayısı ve üretimini her geçen yıl artırmıştır.

Buna rağmen ülkede 1949 yılında kişi başına düşen kâğıt miktarı 1,8 kg iken bu miktar 1959 yılında ancak 6 kilogramda kalmıştır. Aynı dönemde kişi başına düşen kâğıt miktarı ABD’de 180, İsveç’te 91, Hollanda’da 64, Fransa’da 48 ve Yunanistan’da ise 8 kg’dır.

Türkiye’de kâğıt fabrikalarının kuruluşu ve üretiminin artması birçok alanda kâğıt ürünlerinin kullanılmasını temin etmiştir. Öncelikle bilgilerin yazıya geçirilmesi ve bilgiyi depolama ve kaynağından aktarmada kitap, defter, ansiklopedi ve sözlük gibi ders araç ve gereçlerinin imal edilmesinde kâğıttan faydalanılması, eğitim-öğretim sektörünün gelişmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Bunun yanı sıra bireylerin ve grupların birbiriyle haberleşmesinde ve insanların haber ihtiyacının giderilmesinde kâğıdın dergi, gazete, mektup, broşür, el ilanı ve davetiye şeklinde bastırılarak bir iletişim aracı olarak kullanılması, haberleşme sektörüne önemli ölçüde destek sağlamıştır.

İzmit kâğıt ve selüloz fabrikaları, eğitim ve haberleşme sektörü dışında birçok alanda halkın ve kamu kuruluşlarının imalat ihtiyacını gidermede önemli bir işlevi yerine getirebilmiştir. Karton, oluklu mukavva kutu, kese kâğıdı ve zarf ürünleri üretimi ile ambalaj sanayi sektörüne; duvar kâğıdı üretimi ve duvarların kaplanması ile dekorasyon sektörüne; tuvalet kâğıdı, mendil kâğıt, havlu kâğıt, peçete kâğıt üretimi ile temizlik sektörüne; çimento torbası üretimi ile inşaat sektörüne; banknot, çek, senet, fatura, irsaliye fiş üretimi ile ticaret ve alışveriş sektörüne; bilet üretimi ile ulaşım ve taşımacılık sektörüne; maden, tahta ve birçok nesnenin yüzeylerini aşındırıp, düzeltmeye ve parlatmaya yarayan zımpara kâğıdı üretimiyle sanayi sektörüne; elektrik izolasyon kağıtları üretimi ile enerji sektörüne, iskambil kağıdı üretimiyle eğlence sektörüne; filtre kağıdı üretimi ile kimya sanayi sektörüne önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

Yabancı ülkelere döviz ödenmek suretiyle ithal edilecek her türde kâğıt mamullerinin İzmit kâğıt ve selüloz fabrikalarında üretilmesi, ülkenin milli ekonomisine milyonlarca dolar destek sağlamanın yanı sıra, bu alanda kullanılacak dövizin ekonominin başka sektörlerine kaynak olarak aktarılmasına yol açmıştır. Fabrikalarında yüzlerce işçi ve memuru barındırmak suretiyle onlara istihdam alanı açması ve tesislerinin bulunduğu İzmit şehrinin büyümesine ve ekonomisinin canlanmasına vesile olması da kurumun ayrıca kazanımları arasında yerini almıştır.

Sonuç olarak, İzmit kâğıt ve selüloz fabrikaları, ülkenin birçok sektörüne imal ettiği kâğıt mamulleri sayesinde Türk ekonomisinde itici gücü olma rolünü farklı işlevleriyle çeşitli alanlarda yerine getirebilmesi ve ekonominin gelişmesine katkı sağlamanın yanı sıra kâğıt üretimi hususunda dış ülkelere olan bağımlılığı da büyük ölçüde gidermiştir.

KAYNAKÇA**Arşivler**

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Resmi Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kanunlar Dergisi, Zabıt Ceridesi ve Tutanak Dergisi
Resmi Gazete

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (İGM) ve Devlet
İstatistik Enstitüsü (DİE) Yayınları

Ayın Tarihi (Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü)

Kitaplar

Afetinan, Ayşe, **Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi
Planı 1933**, TTK Yayınları, Ankara, 1972.

Aktan, Reşat, **Türkiye İktisadı**, Cilt: 1, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1968.

Arar, İsmail, **Hükümet Programları, 1920-1965**, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1965.

Burçak, Rıfık Salim, **On Yılın Anıları, 1950-1960**, Ankara, 1998.

Cillov, Halûk, **Türkiye Ekonomisi**, 2. Basım, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
Yayınları, İstanbul, 1965.

_____, **Türkiye Ekonomisi Bünyesi**, Özel İktisadi ve Ticari Yüksek Okulu
Yayınları, İstanbul, 1967.

Çavdar, Tevfik, **Milli Mücadele Başlarken Sayılarla "... Vaziyet ve Manzara-i
Umumiye"**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1971.

Dölen, Emre, **Dünyada ve Türkiye'de Kâğıtçılığın Tarihçesi**, Kocaeli Büyükşehir
Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2015.

_____, **Çin'den Kocaeli'ne Kâğıdın Öyküsü**, 2. Basım, SEKA Kâğıt Müzesi
Yayınları, Kocaeli, 2015.

DP, **Kalkınan Türkiye**, Desen Matbaası, Ankara, 1954.

DPT, **Kalkınan Türkiye, (Rakamlarla 1923-1968)**, Yayın No: 772-KD: 62, Milli
Eğitim Basımevi, Ankara, 1969.

Eldem, Vedat, **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun
Ekonomisi**, TTK Yayınları, Ankara, 1994.

Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: 8, 3. Basım, TTK Yayınları, Ankara,
1988.

- Kocabaşoğlu, Uygur ve Diğerleri, **SEKA Tarihi, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi**, SEKA Genel Müdürlüğü Yayınları, İzmit, 1996.
- Koraltürk, Murat, **Türkiye Ekonomisinde Bir Öncü Sümerbank**, Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., İstanbul, 1997.
- Kuruç, Bilsay, **Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1987.
- _____, **Belgelerle Türkiye İktisat Politikaları 1933-1935**, 2. Cilt, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1993.
- Kuyucuklu, Nazif, **Türkiye İktisadı**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993.
- Sükan, Faruk, **Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları, TBMM, 1950-1960**, Kültür Ofset Limited Şirketi Yayınları, Ankara, 1991.
- Sümerbank, **Cumhuriyetin 50. Yılında Sümerbank, 1933-1973**, Ankara, 1973.
- TC Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, **50 Yılda Türk Sanayii**, Ankara, Mars Matbaası, 1973.
- Tezel, Yahya S., **Cumhuriyet Dönemi'nin İktisadi Tarihi**, Yurt Yayınları, Ankara, 1982.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: 2, 3. Basım, TTK Yayınları, Ankara, 1975.
- Ülken, Yüksel, **Atatürk ve İktisat**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, Ankara, 1984.
- Yaşa, Memduh, **Cumhuriyet Dönemi Türk Ekonomisi 1923-1978**, Akbank Kültür Yayını, İstanbul, 1980.
- Yenal, Oktay, **Cumhuriyet'in İktisat Tarihi**, Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası Yayınları, İstanbul, 2001.

Makaleler

- Adıgün, Cevat, "Sümerbank'ın Yeni Tesisleri", **Türk Ekonomisi**, Sayı: 80, Yıl: 8, Şubat 1950, s. 35-36.
- Alisbah, Hulki "1947'ye Girerken Türkiye Sanayi", **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 8, Yıl: 8, 1 Ocak 1947, s. 6,7, 22.
- Ateşmen, Cemal, "Kâğıdın Menşei ve Rolü", **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 5, Sayı: 105, Yıl: 5, 1 Mayıs 1944, s. 17, 22.
- _____, "Kâğıdın Menşei ve Rolü-III", **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 5, Sayı: 107, Yıl: 5, 1 Haziran 1944, s. 11, 20.

- Avni, Hüseyin, “Fabrikalarımızın Faaliyeti Arttı mı Azaldı mı?”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 3, Sayı: 28, Yıl: 2, 1 Şubat 1941, s. 22.
- Conk, Ahmet Cemil, “Piosova Elyafı Selüloz”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 9, Sayı: 88, Yıl: 4, 16 Ağustos 1943, s. 5.
- İnal, Fasih, “Amerikalı İş Adamlarının Türk Tacirleriyle Temasları”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 132, Yıl: 12, Haziran 1954, s. 179-182.
- “İzmir Fuarında Sümerbank”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 9, Sayı: 89-91, Yıl: 4, 15 Eylül 1943, s. II, 51.
- “İzmit Selüloz Sanayi Müessesesi”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 8, Sayı: 171, yıl: 8, 4 Şubat 1947, s. 6-7, 26, 29.
- Kâğıtçı, Mehmet Ali, “Selüloz Sanayi”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 12 Yıl: 1, 1 Haziran 1940, s. 13, 16.
- _____, “Kâğıt Nasıl Yapılır?”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 7, Sayı: 80, Yıl: 4, 16 Nisan 1943, s. 4, 22.
- Kâğıtçı, Mehmet Ali, “Kâğıt Artıkları”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 2, Sayı: 22, Yıl: 1, 16 İkinciteşrin 1940, s. 23-24.
- Kocabaşoğlu, Uygur, “Yazı Malzemelerinin ve Kâğıdın Evrimi”, **Basın ve Yayın Yüksekokulu Yıllık 1979-1980**, A.Ü. S.B.F. Basın ve Yayın Yüksekokulu Yayınları, Ankara, 1981, s. 107.
- Maliye Tetkik Kurulu, “1954 Mali Bütçe Lâyihasına Ait Gerekçe”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 128, Yıl: 12, Şubat 1954, s. 35-46.
- “Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası İktisadi Dairesinin Hazırladığı Rapor-V” **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 11, Sayı: 250, Yıl: 11, 31 Mayıs 1950, s. 9-12.
- Ölçen, Ali Nejat, “1923-1938 Döneminde Birinci ve İkinci Sanayi Planları” **Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985, s. 140.
- “Sümerbank Pavyonu”, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 11, Sayı: 255-257, Yıl: 11, 3 Ağustos 1950, s. 49-50, 57, 60.
- Tataç, Ziya, “Olaylara Bakış, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 31, Yıl: 4, Ocak 1946, s. 26-29.
- _____, “Olaylara Bakış, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 32, Yıl: 4, Şubat 1946, s. 59-62.
- _____, “Olaylara Bakış, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 34, Yıl: 4, Nisan 1946, s. 114-120.
- _____, “Olaylara Bakış, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 35, Yıl: 4, Mayıs 1946, s. 147-152.

- _____, “Olaylara Bakış, Eylül 1949, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 77, Yıl: 7, Kasım 1949, s. 253-262.
- _____, “Olaylara Bakış, Ocak-Şubat 1950, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 81, Yıl: 8, Mart 1950, s. 63-70.
- _____, “Olaylara Bakış, Ocak-Şubat 1950, Ziraat Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 81, Yıl: 8, Mart 1950, s. 63-70.
- _____, “Olaylara Bakış, Mayıs ve Haziran 1951, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 97, Yıl: 9, Temmuz 1951, s. 212-219.
- _____, “Olaylara Bakış, Temmuz 1952, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 110, Yıl: 10, Ağustos 1952, s. 247-254.
- _____, “Olaylara Bakış, Temmuz 1953, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 123, Yıl: 11, Eylül 1953, s. 279-283.
- _____, “Olaylara Bakış, Ekim 1953, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 126, Yıl: 11, Aralık 1953, s. 376-382.
- _____, “Olaylara Bakış, Şubat 1954, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, Sayı: 130, Yıl: 12, Nisan 1954, s. 119-126.
- “Türkiye’de Endüstri”, Çev. Hakkı Toklu, **İktisadi Yürüyüş**, Cilt: 11, Sayı: 241, Yıl: 11, Ocak 1950, s. 2-3, 24.
- Yazman, Aslan Tufan, “Kâğıt Sanayimiz”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 7, Yıl: 1, 16 Mart 1940, s. 1.
- _____, “Kimya Sanayimiz”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 6, Yıl: 1, 1 Mart 1940, s. 1.
- Yazman, Selim Cavid, “İzmit Kâğıt Fabrikası”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 6, Yıl: 1, 1 Mart 1940, s.12-15.
- _____, “İkinci Kâğıt Fabrikası”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 8, Yıl: 1, 1 Nisan 1940, s. 14.
- _____, “Selüloz Fabrikası”, **İktisadi Yürüyüş**, Sayı: 7, Yıl: 1, 16 Mart 1940, s. 8.

Sürelî Yayınlar

A. Gazeteler

Vakit

B. Dergiler

İktisadi Yürüyüş

Türk Ekonomisi

Mühendis ve Makine